

MUĞİRE B. ŞU'BE'NİN HADİS RİVAYETİNDEKİ YERİ*

Abdulkerim MALKOÇ**

Öz

Bu çalışmada, hadis rivayet zincirinin ilk halkası olan ashâb-ı kirâmdan Muğîre b. Şu'be'nin hayatı ve rivayetleri ele alınmıştır. Bu çerçevede, hayatı yanında Kütüb-i Tis'a'daki rivayetleri ve bunların konuları tesbit edilmiştir.

Çalışma giriş ve iki kısımdan oluşmaktadır. Girişte ana hatlarıyla sahâbe ve hadis rivayetinden bahsedilmektedir. Ardından öncelikle Muğîre b. Şu'be'nin hayatına ilaveten hakkındaki bazı iddiaların değerlendirilmesine yer verilmiştir. İkinci kısımda ise hadis ilmindeki yeri başlığı altında ravileri ve rivayetleri incelenmiştir.

Muğîre b. Şu'be'nin gibi bir şahsiyetin daha iyi tanınmasına katkı sağlaması çalışmanın hedefidir.

Anahtar Kelimeler: Sahâbe, Muğîre b. Şu'be, Hadis Rivayeti

MUGHIRA IBN SHU'BAS'S POSITION IN THE TRANSMISSION OF HADITH

Abstract

This study deals with the life and narrations of the distinguished Sahabah Mughira ibn Shu'ba, who forms the first ring of a Hadith narration chain. In this context, with the use of the nine canonical collections, Mughira ibn Shu'ba's narrations and its subjects were determined and identified.

The study constitutes of two sections and an introduction. The introduction touches upon the Sahabah and Hadith tradition in general. Section one, in addition to his life, provides an evaluation of some claims made against him. Section two, under the title of his position in the Science of Hadith sees an examination of his narrators and narrated traditions.

Promoting a better recognition of a unique personality that is Mughira ibn Shu'ba, is the aim of this study.

Key Words: Sahabah, Mughira ibn Shu'ba, Hadith (Prophetic) Tradition

Atf: MALKOÇ, Abdulkerim (2018), Muğîre B. Şu'be'nin Hadis Rivayetindeki Yeri, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (13), ss. 185-219.

* Bu makale, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalında yapılan "Muğîre b. Şu'be'nin Hadis Rivayetindeki Yeri" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, (akerimmalkoc@atauni.edu.tr)

Giriş

Rasûlullâh'ın (s.a.s.) insanları İslâm'a davetinden vefatına kadarki çeyrek asrı bile aşmayan o kısa döneme bakacak olursak kendimizi yepyeni bir eğitim süreci geçiren müstesna bir medresenin önünde buluruz. Bu medresenin rehberliğini, talebelerinin talim ve terbiyesini bizzat Rasûlullâh (s.a.s.) yapmaktadır. Dersleri *Kur'ân* ve *Sünnet*, talebeleri ise *sahâbe-i kirâm*'dir¹. İslâm'ın öncü nesli ve insanların en hayırlısı olma şerefine nâil olan *ashâb-ı kirâm*².

Ana babalarla evlatları arasında görülen sevginin çok daha üstünde bir muhabbetle Rasûlullâh'a (s.a.s) bağlanan *ashâb*, dinin irşadına uyararak Kur'ân-ı Kerim'den nâzil olan ayetleri ve onların beyanı mahiyetinde olan Rasûl-i Ekrem'in sözlerini hifzetmeyi ihmâl edilmez bir görev telakkî etmişlerdir³. Nitekim Ebû Zerr el-Ğifârî'nin (r.a.) şu sözü *ashâb-ı kirâm*'ın hadislere verdiği ehemmiyeti gayet belîğ bir şekilde ifade etmektedir: "Kılıcı enseme dayasanız, ben de Rasûlullâh'tan duyduğum bir hadisi, başım kesilinceye kadar tebliğe vakit bulacağımı bilsem, o sözü (hadisi) elbette size yetiştirdim."⁴

Dinin doğru bir şekilde anlaşılması ve sonraki nesillere aslına uygun bir şekilde aktarılmasında *Sünnet*'in/hadisın önemini pekiyi bilen *sahâbe*, bu hususta büyük bir gayret ve hassasiyet içerisinde olmuştur⁵. Rasûlullâh'tan dinlediklerini ve gördüklerini tâbîlere nakletmişlerdir. Onlar da aynı şekilde sonrakilere nakletmişler ve bu nesiller boyu böyle devam etmiştir⁶.

Bu hususta Allah Rasûlü'nün "Benden bir söz (hadis) dinleyip, onu tebliğ etmek (yaymak) için ezberleyen kişinin Allah yüzünü nurlandırırım. Zira kendisine ulaştırılan öyleleri vardır ki bizzat dinleyenden daha iyi anlar."⁷, "Burada bulunanlar, (sözlerimi) bulunmayanlara ulaştırırsın."⁸, "Şimdi ailelerinize dönüp öğrendiklerinizi onlara da öğretiniz."⁹ ve benzeri emir, teşvik ve tavsiyeleri, ashâbın bu büyük gayret ve çaba

¹ Muhammed Acâc el-Hatîb, *Sünnetin Tesbiti*, çev.: Mehmet Aydemir, Yeni Akademi Yayınları, İzmir 2005, s. 47.

² Bkz., el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, tahk.: Muhammed Zühayr b. Nâsîru'n-Nâsîr, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut 1422/2001, Şehâdât 9, Ashâbu'n-Nebî 1, Rikâk 7; Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, tahk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1955, Fezâilü's-Sahâbe 212.

³ Talât Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, TDV Yay., Ankara 2003, s. 17; Ayrıca bkz., Osmânî, Muhammed Takî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, çev.: Mehmet Özşenel, Işık Akademi Yayınları, İzmir 2007, s. 87-103.

⁴ el-Buhârî, İlim 10; ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrahmân, *Müsnedü'd-Dârimî (el-Ma'rûf bi Süneni'd-Dârimî)*, tahk.: Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğnî, Riyâd 1412/2000, Mukaddime 46.

⁵ Bkz., Nihat Yatkın, *Abdullah İbn Abbâs ve Hadis İlmindeki Yeri*, Yayınevi Yay., Ankara 2012, s. 15-17.

⁶ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul 2011, s. 22.

⁷ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, tahk.: Şu'ayb el-Arnaûd ve ark., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1421/2001, VII, 221, XXI, 60, XXVII, 301, 318, XXXV, 467; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'âş es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Nşr. İzzet Ubeyd ed-De'âsî-Ali es-Seyyid, Dâru'l-Hadîs, Beyrut 1389/1970, İlim, 10.

⁸ el-Buhârî, İlim 9, 37, Cezâü's-Sayd 6, Vekâle 5, Ezâhî 5, Fiten 8, Tevhîd 24; Müslim, Hacc 446, Kasâme 29, 30.

⁹ el-Buhârî, İmân 38, İlim 25, Ahbâru'l-Âhâd, 5; Müslim, İmân 24.

içerisinde olmalarını sağlamıştır. Zira onlar, bu dinin muhafazasının ve devamının ancak *Sünnet*'in muhafazası ile sağlanabileceğini¹⁰ yakînen bilmekteydiler.

Bu sebeple Rasûlullâh'tan bir şey öğrenmeye son derece arzulu ve bunda olabildiğince dikkatli olan *sahâbe*, tabii olarak her zaman onunla birlikte olmak ve daima doğrudan ondan öğrenmek imkânına sahip değildi. Dolayısıyla bazan başkalarından sorarak da dinleri adına olan hakikatleri öğrenmekteydiler¹¹. Bu noktada çok istisnâ sayılacak bazı *sahâbî*ler¹² olmakla birlikte, çoğunun hali böyleydi¹³.

Diğer yandan hadis rivayetinde ve kabulünde ise çok titiz ve temkinli davranıyorlardı. Çünkü onlar Rasûlullâh'ın hadislerinin naklinde yapılacak hatanın onun adına yalan isnad etmek anlamına gelebileceği endişesini taşımaktaydılar. Bu sebeple bir taraftan Rasûlullâh'tan rivayette hataya düşmemek diğer taraftan da yapılan hataları düzeltmek gayesiyle sistematik olmasa da "*hadis rivayetinde ihtiyatlı davranmak*", "*az hadis rivayet etmek*", "*hatalı rivayetleri düzeltmek*" ve "*hadisleri müzakere etmek*" gibi bazı kurallar geliştirmişlerdi¹⁴.

Sahâbenin hadis rivayetindeki ihtiyatlarının en dikkat çekici tezâhürü, az hadis rivayet etmek ve mecbur kalmadıkça rivayette bulunmamak şeklindeydi¹⁵. Kendileri çok hadis rivayetinden kaçındıkları gibi, başkalarını da bundan men ederlerdi¹⁶. Hadis rivayetinde ihtiyatlı davranıp kesin kanaat edinmedikçe nakletmemek manasındaki *tesebbüt* ve bu amaçla gerekli araştırmayı yapmak anlamındaki *taharrî sahâbenin* umûmî âdeti idi¹⁷.

Bütün bu hassasiyet ise hata etme endişesi, unutmama ve yanılma kuşkusu gibi sebeplerle "Rasûlullâh'a yalan isnad etmenin vebâlerinden kaçınma" eğiliminden¹⁸, Rasûlullâh'ın *Sünnet*'ine karşı duydukları tazim hissinden ve *Sünnet*'i koruma

¹⁰ Bkz., el-Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Şerafu Ashâbi'l-Hadis*, tahk.: Ebû Abdillâh ed-Dânî İbn Münîr Âl-i Zehvî, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1423/2003, s. 37, 39.

¹¹ Acâc, *Sünnetin Tesbiti*, s. 70-71.

¹² Ashâb-ı Suffe diye adlandırılan sahâbîlerin bir çoğu umumiyetle hem mâişet endişesi hem de nafaka mesuliyeti gibi hallerden âzâde olduklarından vakitlerinin çoğunu Rasûlullâh (s.a.s.) ile birlikte geçirebilmekteydiler (Bkz., Mustafa Bakır, "Suffe", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2009, XXXVII, 470). Hatta onlardan biri olan Ebû Hureyre'nin (r.a.) şu sözleri de bu hakikati ifade etmektedir: "*Muhâcîr kardeşlerimiz pazarda ticaretle, Ensâr ise bahçelerinde meşğul olurken Ebû Hureyre karın tokluğuna peygambere hizmet ediyor, onların bilmediklerine de şahit oluyordu...*" (el-Buhârî, İlim 42).

¹³ Ashâb-ı kirâm'ın hadis kültürü/bilgisindeki farklılığa dair bkz., İsmail Lütfi Çakan, *Anahatlarıyla Hadis*, Ensar Yay., İstanbul 2012, s. 50-54; Mehmet Görmez, *Hadis İliminin Temel Meseleleri*, Otto Yay., Ankara 2014, s. 50-51.

¹⁴ Bkz., Yücel, s. 25-30; Ayrıca, sahâbenin hadis rivayeti hususundaki yöntem, usûl ve tarzı için bkz., Abdvahap Özsoy, "Ebû Hureyre'ye Yönelik İksârul-Hadis Eleştirisine Farklı Bir Bakış", *AÜİFD*, sayı: 41 (Haziran 2014), s. 239-255.

¹⁵ Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları*, İnsan Yay. İstanbul 2011, s. 21.

¹⁶ Polat, s. 22, 24.

¹⁷ Acâc, *Usûlü'l-Hadis*, Dâru'l-Minâra, Cidde 1417/1997, s. 92-102; Yücel, s. 25; Çakan, *Anahatlarıyla Hadis*, s. 46-50; Ashâb'ın *tesebbüt*, *taharrî* ve *az hadis rivayet etmesine* dair tafsilatlı bilgi için bkz., Osman Arpaçukuru, *Sahabe Dönemi Hadis Rivayetinde Tesebbüt İklal ve İksar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜSBE, İstanbul 2006.

¹⁸ Çakan, *Anahatlarıyla Hadis*, s. 49.

endişesinden¹⁹ kaynaklanmaktaydı. Onların bu ihtiyatları, kesin kanaate ulaşarak mutmain olmak, kendilerinden sonra gelecek olanlara örnek olmak, hadisin gelişigüzel rivayetini önlemek gibi gayelere matuftu²⁰.

Özetle *sahâbe*, Hz. Peygamber'in hayatında olduğu gibi daha sonraki dönemde hadislerin öğrenilmesi, öğretilmesi ve korunması için büyük çaba harcamıştır. Hadisleri Rasûlullâh'tan duydukları şekilde rivayet etmeye özen göstermiş, hata yapma endişesiyle çok hadis rivayet etmekten kaçınmış, râvilerin durumunu araştırmak ve hadisi bizzat Rasûl-i Ekrem'den duyan bir sahâbiden almak için uzun ve meşakkatli yolculuklara katlanmıştır. İşte onların bu alandaki gayretleri, kendilerinden sonra gelen nesillere örnek olmuş ve hadis ilminin kurulmasına zemin hazırlamıştır²¹.

Sahâbe nesli, Rasûl-i Ekrem'e gösterdiği bağlılık ve teslimiyet, ona verdiği destek, hem hayatında hem vefatından sonra İslâm'ın yayılması ve doğru anlaşılması için yaptığı bu olağan üstü çalışmalar sebebiyle dinde önemli bir yere sahiptir²². *Ashâbın* İslâm'ı yayma ve Rasûlullâh'ı koruma uğrunda yaptığı fedakârlıklar kendilerinden sonra gelen nesilleri imrendirecek ve hayrette bırakacak niteliktedir. İslâmiyet onların bu davranışları sayesinde kök salıp yayılmış ve sonraki nesillere ulaşmıştır²³.

İşte bu kutlu sîmâlardan biri olan Muğire b. Şu'be de gerek hayatı gerek şahsiyeti ile İslâm tarihinin önde gelen şahsiyetlerindedir. Biz de çalışmamızda kendisinin hadis ilmüne olan katkılarını araştırmayı hedefledik.

1. MUĞİRE B. ŞU'BE'NİN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

1.1. Hayatı²⁴

1.1.1. İsmi, Nesebi, Künyesi ve Lakabı

Kaynaklarda, biri Ebû Abdillâh diğeri Ebû İsâ olmak üzere iki künye ile anılan sahâbînin ismi Muğire b. Şu'be b. Ebî Âmir b. Mes'ûd'dur. Sekîf kabilesine mensubiyetinden dolayı nisbesi de es-Sekafî'dir²⁵. Ebû İsâ künyesi, kendisine

¹⁹ Polat, s. 24.

²⁰ Polat, s. 26.

²¹ Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2008, XXXV, 496.

²² Bkz., Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, İFAV Yay., İstanbul 2011, s. 41-134.

²³ Efendioğlu, "Sahâbe", XXXV, 491.

²⁴ Muğire b. Şu'be'nin hayatı ve şahsiyeti hakkında tafsîlâtı bilgi için bkz., Ayşe Sümeyye Baltacı, *Muğire b. Şu'be'nin İslâm Tarihindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Konya 1997; Melek Yılmaz, *Muğire b. Şu'be (Hayatı-Şahsiyeti-Devlet Adamlığı)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), UÜSBE, Bursa 2005.

²⁵ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, tahk.: Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990, IV, 213-214, VI, 97; el-Beğavî, Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdilazîz, *Mu'cemu's-Sahâbe*, tahk.: Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Cekenî, Mektebetü Dâri'l-Beyân, Kuveyt 1421/2000, V, 398; İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî el-Kurtubî, *el-İstî'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, tahk.: Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru'l-Cil, Beyrut 1412/1992, IV, 1445; İbnü'l-Esrî, İzzüddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1409/1989, IV, 471; el-Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâ'r-Ricâl*, tahk.: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1400/1980, XXVIII, 369-370; ez-Zehabî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b.

Rasûlullah (s.a.s.) tarafından verilmiştir²⁶. Diğer künyesi de Hz. Ömer (r.a.) tarafından, ilk künyesinin vehmettireceği bazı kötü fikirlerden²⁷ sakınılsın diye verilmiştir²⁸. Arapların meşhûr dört dâhîsinden²⁹ biri kabul edilen Muğire b. Şu'be'ye, bu üstün zekâsına işaret edecek şekilde, her hususta görüş sâhibi manasında *Muğiretü'r-re'y* lakabı verilmiştir³⁰.

1.1.2. Ailesi ve Doğumu

Özel hayatına dair pek malumat olmayan Muğire b. Şu'be, M. 600 senesi civarında Tâif'de dünyaya gelmiştir³¹. Benî Nadr'dan³² olan annesinin ismi bir rivayete göre Esmâ³³, diğerine göre Ümâme³⁴ bnt. el-Efgam'dır. Babası hakkında, isminden başka bir bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda babasının amcasından bahsedilir. O da, ileride bahsi geleceği üzere, cahiliye devrinde gerçekleştirdikleri Mısır Kralı Mukavkıs ziyareti dönüşü, öldürdüğü yol arkadaşlarının yüklü miktardaki fidyelerini Muğire b. Şu'be adına ödeyen, Tâif'in ileri gelenlerinden Urve b. Mes'ûd'dur³⁵. Kaynaklarda, ismi zikrolunmayan bir kardeşinden de bahsedilir³⁶.

Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, tahk.: Şu'ayb el-Arnaûd ve ark., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405/1985, III, 21; a. mlf., *el-Kâşif fi Ma'rifeti Men Lehû Rivâyetün fi'l-Kütübi's-Sitte* (Burhânüddîn Ebu'l-Vefâ İbrâhîm b. Muhammed Sibt İbnü'l-Acemî el-Halebî'nin Hâşiyesi ile birlikte), tahk.: Muhammed Avvâme-Ahmed Muhammed Nemir el-Hatîb, Dâru'l-Yüsr, ysz. 1430/2009, IV, 329; İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, tahk.: Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Mu'avvîd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995, VI, 156; a. mlf., *Tehzîbu't-Tehzîb*, Nşr. Matbaatü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, Hindistan 1326, X, 262; a. mlf., *Takrîbu't-Tehzîb*, tahk.: Muhammed Avvâme, Dâru'l-Minhâc, ysz. 1430/2009, s. 572; İrfan Aycan, "Muğire b. Şu'be", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2005, XXX, 376.

²⁶ el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşraf*, tahk.: Süheyl Zekkâr ve Riyâd ez-Zirikli, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1417/1996, XIII, 345; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1445; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Çâbe*, IV, 472; ez-Zehabî, *Siyer*, III, 23.

²⁷ Ebû İsâ künyesi, İsâ'nın babası manasındadır. İsâ (a.s.) da mucizevî olarak babasız dünyaya gelmiştir. Hristiyanlar ise -hâşâ- 'İsâ Allah'ın oğludur.' demektedirler. İşte Hz. Ömer, onların bu iddialarını vehmettirecek bu tabirden muhâfaza maksadıyla bu künyeyi değiştirerek Muğire'ye 'Ebû Abdillâh' künyesini vermiştir. Vefatına kadar da bu künyeyi kullanmıştır. (Bkz., ez-Zehabî, *Siyer*, III, 23; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 157; es-Sehârenfûrî, Halîl Ahmed, *Bezlü'l-Mechûd fi Halli Süneni Ebî Dâvûd*, (Muhammed Zekeriyâ el-Kandehlevî'nin ta'likâtıyla birlikte), Nşr. Takiyyüddîn en-Nedvî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1428/2006, XIII, 321-322).

²⁸ el-Beğavî, V, 398; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1445; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Çâbe*, IV, 472; ez-Zehabî, *Siyer*, III, 23; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 157.

²⁹ Bunların isimleri şu şekildedir: Amr b. el-Âs, Muâviye b. Ebi Süfyân, Muğire b. Şu'be ve Ziyâd b. Ebîhi (İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1446; el-Mizzî, XXVIII, 372; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 262).

³⁰ İbn Sa'd, IV, 214; İbnü'l-Esîr, IV, 472; ez-Zehabî, *Siyer*, III, 22; a. mlf., *el-Kâşif*, IV, 329; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 156, 158; a. mlf., *Tehzîb*, X, 262.

³¹ Aycan, "Muğire b. Şu'be", XXX, 376.

³² el-Belâzürî, XIII, 343; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1445.

³³ İbn Sa'd, IV, 213-214; el-Beğavî, V, 398; el-Mizzî, XXVIII, 371.

³⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Çâbe*, IV, 471; el-Mizzî, XXVIII, 371.

³⁵ el-Mizzî, XXVIII, 370; Aycan, "Muğire b. Şu'be", XXX, 376.

³⁶ Kendisi, meşhûr "re'y ictihâdî" hadisinin (Dârimî, Mukaddime 20; Ebû Dâvûd, Akdiye 11) râvîlerinden *el-Hâris b. Amr*'ın dedesidir (Bkz., el-Mizzî, V, 266).

1.1.3. Evlilikleri ve Çocukları

Çokça evlilik yapıp³⁷ boşanan biri olduğu haber verilen Muğîre b. Şu'be'nin bu yanına işaret eden şöyle bir rivayet naklolunur: "Bir hanımı olan; eşi hastalanınca o da hastalanır, hayız görse o da hayız görür (birlikte olamazlar); iki eşi olan da iki ateş arasında (kalır) tutuşur..."³⁸ Hattâ hanımlarının adedi dörde varınca, yeniden evlenmek için onları boşamayı kendisine âdet edindiği, gelen rivayetler arasındadır³⁹.

Ebû Süfyân'ın (v. 31/651) üç⁴⁰ yahut dört kızı⁴¹, Sa'd b. Ebî Vakkâs (v. 55/675) ile Cerîr b. Abdillâh'ın (v. 51/671) birer kızı⁴², Hind bnt. en-Nu'mân⁴³ ve Ümmü Muhammed bnt. Münebbih⁴⁴ hanımlarından bazılarıdır.

Vefât ettiğiindeki hanımlarından olan Ümmü Kesîr bnt. Kutn⁴⁵ el-Hârisî, eşinin cenazesi esnâsında kadınların arasında usulca ağlayarak, kocasından ayrı düşmenin üzüntü ve hasretini ifade eden bir mersiye de bulunmuştur⁴⁶.

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kızı Hafsa'dan Urve ve Hamza, Cerîr b. Abdillâh'ın kızı Âişe'den Muğîre, Ümmü Muhammed bnt. Münebbih'den Akkâr, başka eşlerinden de Hemmâm, Ca'fer, Mutarrîf, Sevvâr ve Ya'fûr⁴⁷ isimli çocukları olmuştur⁴⁸.

Muğîre b. Şu'be'nin, toplumun önde gelen aile kızlarıyla evlilikler yapmış olması, sahip olduğu sosyal statüsü hakkında da bir izlenim vermektedir⁴⁹. Aynı zamanda kendisinin çocukları da toplum içerisinde yer edinmiş kimselerdir⁵⁰.

1.1.4. Müslüman Oluşu

Rasûlullah'a (s.a.s.) nübüvvet verilip de İslâm'ı tebliğe başlamadan evvel Arabistan'da yaygın bir şekilde şirkin ve putatapıcılığın olduğu bilinmektedir. Mekke'de olduğu gibi Tâif'te de büyük putlar vardı. Hattâ müşrik Arapların meşhûr üç büyük putundan biri olan Lât, Tâif'te idi⁵¹.

³⁷ Hanımlarının adedine dair, kaynaklarda çok farklı ve büyük sayılar verilmektedir: 80 (el-Belâzürî, XIII, 345); 300, 1000 (İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 472); 70, 70 küsür, 80 (el-Mizzî, XXVIII, 373); 70 (ez-Zehebî, *el-Kâşif*, IV, 329) yahut daha fazla (ez-Zehebî, *Siyer*, III, 31). Kanaatimizce, verilen sayılar mübâlağa ifade etmektedir ve kesretten kinâyedir.

³⁸ el-Mizzî, XXVIII, 373; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 31.

³⁹ el-Belâzürî, XIII, 345-346.

⁴⁰ el-Belâzürî, XIII, 345.

⁴¹ el-Mizzî, XXVIII, 373.

⁴² el-Belâzürî, XIII, 345.

⁴³ el-Belâzürî, XIII, 347.

⁴⁴ el-Belâzürî, XIII, 351.

⁴⁵ "Kutr" (el-Belâzürî, XIII, 350).

⁴⁶ el-Mizzî, XXVIII, 375.

⁴⁷ İbn Sa'd, VI, 278.

⁴⁸ el-Belâzürî, XIII, 351.

⁴⁹ Yılmaz, s. 18.

⁵⁰ Bkz. Yılmaz, s. 19.

⁵¹ Ahmet Güç, "Put", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, 365.

Müslüman olmadan önce kendisi de mutaassıb bir putperest olan Muğîre b. Şu'be, daha sonradan Tâif'teki bu büyük putu Ebû Süfyân b. Harb (v. 31/651) ile birlikte yıkacaktır⁵².

Hudeybiye Barışı'ndan (6/628) az bir zaman önce müslüman olan ve Rıdvân Bey'atinde bulunan⁵³ Muğîre b. Şu'be, İbn Sa'd'ın (v. 230/844) rivayetine göre, müslüman oluşunun hikâyesini bizzat kendisi şöyle anlatır:

"Biz Araplar dinimize sıkı sıkıya bağlı ve Lât'a tapan kimselerdik. Ben kendimi, kavmim dinini değiştirip müslüman olsa ben asla onlara uyup müslüman olmam, diye görüyordum.

Bir defasında, (Sekîf kabilesinin bir kolu olan) Benî Mâlik'ten bir gurup, Mukavkıs'a giden heyetlere katılıp ona hediyeler vermek üzere yola çıktı. Ben de onların arasında gitmeye niyet ettim ve amcam Urve b. Mes'ûd⁵⁴ ile istişârede bulundum. Kendisi: "Seninle beraber yakınlarından kimse yok!" diyerek gitmememi söyledi. Ben yine de (onu dinlemeyerek) gittim. Mâlikoğulları ile birlikte (bizim aşîret olan) Ahlâf'tan benden başka kimse olmadığı halde yola çıktım. Nihayet İskenderiye'ye vardık. Mukavkıs orada, deniz üzerinde bir yerde idi. Bir kayığa bindim ve bulunduğu meclise vardım. Bana doğru baktı ve benden pek hoşlanmadı. Bana soru sorana; kim olduğumu ve ne istediğimi, sormasını emretti. Vazifeli (tercüman) da bunları sordu, ben de durumu ve kendisine geliş sebebimi îzâh ettim.

Bunun üzerine (yakındaki) kilisede konaklamamızı emretti ve bize bir ziyafet verdi. Daha sonra bizleri çağırtdı, biz de hemen huzuruna çıktık. Mâlikoğulları'nın reisine baktı, onu kendisine yaklaştırdı ve yanına oturttu. Ardından da ona, gelenlerin hepsinin Benî Mâlik'ten olup olmadığını sordu. O da cevâben, Ahlâf'tan bir kimse (yani ben) hâriç herkesin Mâlikoğulları'ndan olduğunu, söyledi. Ardından da beni Mukavkıs'a tanıttı.

Oradakilerin en yoksulu/imkânsız olanı bendim. Herkes hediyelerini, kralın önüne koyarak arz etti. O da hediyelerden pek memnun oldu ve hediyelerin alınıp kaldırılmasını emretti. Mukâbil olarak da onlara (Benî Mâlik'e) bazı hediyeler verilmesini emretti. Bazısına bazısından fazla verdi. Bana ise zikre dahî değmeyecek basit bir şey verdi.

Sonra huzurdan ayrıldık. Benî Mâlikliler dönüşte, hepsi mutlu ve memnun bir şekilde ailelerine hediyeler satın alıyorlardı. Yola çıkarken yanlarına şarap da aldılar. Onlar da ben de şaraptan içiyorduk. Kralın ikramı ve kendi hediyeleri ile birlikte Tâif'e doğru yol alıyorlardı. Dönüşte kavmime, kralın bana karşı soğuk tutumundan ve beni aşğılamasından bahsedeceklerdi.

⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 157; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

⁵³ el-Belâzürî, XIII, 344; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 21; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 156; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 376.

⁵⁴ Hakikatte babasının amcasıdır (Bkz., el-Mizzî, XXVIII, 370; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 376).

(Bu ve benzeri düşünceler ile) hepsini öldürmeye niyet ettim. Busak⁵⁵ denilen yere varınca hasta numarası yaptım ve başımı sardım. Beni bu hâlde görünce: 'Neyin var?' diye sordular. Ben de: 'Başım ağrıyor.' dedim. (Mola esnâsında) onlar şarap içmeye devam ettiler ve beni kendi hâlime bıraktılar. Ben de: 'Başım ağrıyor (ben şarap içmeyeceğim); ama size ben dökeyim.' dedim, onlar da reddetmedi. Bu şekilde içtikçe içtiler. Şarabı su ile karıştırmadan (yumuşatmadan) veriyordum. Niyetimden habersiz bir halde içiyorlar, hiçbir şey farkedemiyorlardı.

İçebildikleri son kadehe kadar içtiler ve derin bir uykuya daldılar. Ben de bunu fırsat bilerek hemen atıldım ve orada hepsini katlettim. Yanlarında olan ne varsa hepsini de alarak Rasûlullah'ın (s.a.s.) huzuruna vardım. Kendisini, mescidde ashâbı ile oturur halde buldum. Üzerimde yolculuk elbisem vardı. İslâm selâmı ile (Esselâmu Aleykum diyerek) selâm verdim. Ebû Bekr b. Ebî Kuhâfe bana baktı -kendisi beni tanırdı- ve: 'Urve'nin kardeşinin oğlu' dedi. Ben de: 'Evet, (benim). Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmeye geldim.' dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): 'Sen'i İslâm'a hidâyet eden Allah'a hamd olsun.' buyurdu. Ebû Bekr de: 'Mısır'dan mı döndünüz?' diye sordu. Ben de: 'Evet.' deyince: 'Seninle beraber olan Mâlikîler ne yaptı?' dedi. Ben de: 'Bizler şirk dini üzereyken, benimle onlar arasında, Araplar'ın bazıları arasında olan şey oldu, ben de onları öldürdüm. Üzerlerindeki aldım ve humus⁵⁶ olarak yahut bu husustaki görüşü ne ise onu kabul ederek hepsini Rasûlullah'a (s.a.s.) getirdim. Zira bu, müşriklerden alınmış bir ganîmettir ve ben de Muhammed'i kalpten tasdik eden bir müslümanım.' dedim. Rasûlullah da (s.a.s.): 'Müslüman olmana gelince, onu kabul ettim; fakat onların mallarından ne bir şey ne de humus alırım. Zira bu (senin yaptığın) ğadrdır (aldatmadır). Ğadirde ise hayır yoktur.' buyurdu.

Daha sonra beni ne çok yakınına ne de çok uzağına bir yere aldı. Kendisine: 'Yâ Rasûlallah! Ben onları kavmimin dini (şirk) üzereyken öldürdüm, ardından huzurunuzda vardığımda da müslüman oldum (Benim hâlim ne olacak)?' diye sordum. O da: 'Muhakkak İslâm kendinden önceki (hatâ ve günah)ları siler.' buyurdu."⁵⁷

"Öldürdüğüm kimselerin adedi on üç idi. Haber Tâif'te Sekîflilere (Mâlikoğullarına) ulaşınca savaş istediler. Ardından Urve b. Mes'ûd'un, benim yerime, (öldürdüğüm) on üç kişinin diyetini ödemesiyle sulhe varıldı. Hicretin 6. senesinde⁵⁸ Hudeybiye Umresi'ni yapana dek hep Rasûlullah ile beraber bulundum. Bu, Rasûlullah (s.a.s.) ile çıktığım ilk sefer idi..."⁵⁹

⁵⁵ Tâif'e yakın bir yer.

⁵⁶ Ganimetlerden devlet bütçesine ayrılan beşte birlik pay (H. Yunus Apaydın, "Humus", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, XVIII, s. 365).

⁵⁷ İbn Sa'd, IV, 214-215.

⁵⁸ el-Belâzürî, XIII, 344; el-Begavî, V, 400.

⁵⁹ Bkz., ez-Zehabî, *Siyer*, III, 24-25.

1.1.5. Hizmetleri

Müslüman olduktan sonra dâima Rasûlullah ile olmaya gayret etmiş biri olan Muğîre b. Şu'be, onun kâtiplerindendir⁶⁰. İlk seferi Hudeybiye'dir⁶¹. Buradaki barış görüşmeleri esnâsında peygamberin koruyuculuğunu yapmış⁶², Rıdvân Bey'ati'nde (6/628) de bir konuşma yapmıştır⁶³. Yine Rasûlullah (s.a.s.) döneminde, "zorluk seferi" olarak zikrolunan Tebûk gazvesine (9/630) katılmış ve neredeyse sefer boyunca Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmamıştır⁶⁴.

Rasûlullah'ın vefatından sonra, Hz. Ebû Bekr (v. 13/634), kendisini komutan olarak Nüceyrliler üzerine yollamıştır⁶⁵. Ardından, peygamberlik iddiasında bulunan Müseylimetü'l-kezzâb (ö. 11/632) üzerine giden orduda yer almış ve Yemâme ve Yermûk'te düşmanla savaşmıştır⁶⁶. Yermûk Savaşı'nda (15/636) günü gözünden isabet almış⁶⁷ ve böylece bir gözünü kaybetmiştir⁶⁸. Hz. Âişe'den (v. 58/677) gelen bir rivayette ise Rasûlullah (s.a.s.) zamanında vuku bulan, güneş tutulmasına baktığı için gözü gitmiştir⁶⁹.

Hz. Ömer (v. 23/643) devrinde; elçilik, komutanlık, valilik, âmillik gibi pek çok mühim vazifeler üstlenen olan Muğîre b. Şu'be, bilhassa İran'la yapılan görüşmeler ve bunların neticesinde vuku bulan savaşlarda pek etkili oldu⁷⁰. Kâdisiye Harbi⁷¹ (15/636) öncesinde III. Yazdicerd'e gönderilen heyette bulundu⁷². Ayrıca İran orduları başkumandanı Rüstem ile (15/636) muhtelif görüşmeler yaptı⁷³. Nihâvend Savaşı (21/641) öncesi barış görüşmelerini yürüten heyetin başkanlığını yaptı⁷⁴. Ardından emrindeki birliklerle Hemedân'ın fethini gerçekleştirdi (24/644)⁷⁵. Kâdisiye Savaşı öncesinde, kendisi ile Rüstem arasında geçen konuşma hem şahsiyetini hem de İslâm'ın izzet ve şerfini ifade etmesi bakımından pek ibretâmizdir⁷⁶.

⁶⁰ Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

⁶¹ İbn Sa'd, VI, 97; el-Beğavî, V, 399; İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, IV, 1445; el-Mizzî, XXVIII, 372; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, IV, 329.

⁶² et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, tahk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Dâru Seveydan, Beyrut 1967, II, 627; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 376.

⁶³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 472; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 156.

⁶⁴ ez-Zehebî, *Siyer*, III, 22, 2 nolu dn.. Tebûk gazvesi, Rasûlullah'ın (s.a.s.) katıldığı son gazvedir.

⁶⁵ İbn Hacer *el-İsâbe*, VI, 157.

⁶⁶ el-Mizzî, XXVIII, 371; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 376.

⁶⁷ İbn Sa'd, VI, 98; el-Beğavî, V, 399; İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, IV, 1445; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 472; el-Mizzî, XXVIII, 371-372; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 21, 23; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 157.

⁶⁸ İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, IV, 1445; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 23.

⁶⁹ el-Mizzî, XXVIII, 372; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 21, 24.

İlgili rivayetlere bakıldığında, gözlerinin her ikisinin mi yoksa tekinin mi kör olduğuna dair kesin bir hükme varılamamıştır ("gözü gitti" ifadesiyle kasdolunan gözünün kör olduğu ise).

⁷⁰ Yılmaz, s. 29.

⁷¹ el-Belâzürî, XIII, 344.

⁷² Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

⁷³ et-Taberî, III, 517; el-Mizzî, XXVIII, 372; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 32; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

⁷⁴ Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 472; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 28.

⁷⁶ et-Taberî, III, 517-518.

Hiz. Ömer, onu önce Basra'ya vali tayin etti⁷⁷, üç sene bu vazifede kaldı⁷⁸. Basra valiliği sırasında ilk defa dîvânı⁷⁹ başlatan kendisidir⁸⁰. Zinâ iddiası ile aleyhine şahitlik yapılnca Hiz. Ömer kendisini Basra valiliğinden azletti ve bir müddet sonra Kûfe'ye tayin etti⁸¹. Bu vazifesinde iken Hiz. Ömer şehid edildi (23/643)⁸². Yine onun devrinde Şâm diyarına⁸³ (14/635) ve Azerbaycan'a (22/642) da sefere çıktı⁸⁴.

Hilâfete yeni gelen Hiz. Osmân (v. 35/656), onu bu vazifesinde bir müddet tutuktan sonra azletti. Hiz. Osman'ın da şehid edilmesinin ardından Hakem olayına dek fitneden uzak kaldı⁸⁵. Hakem vak'asında, çağırılmadığı halde hakemlerin toplantısına katılan Muğîre b. Şu'be, Hiz. Ali'nin (v. 40/660) şehâdetinin ardından Hiz. Muâviye'nin (v. 60/679) yanında yerini aldı⁸⁶. Bir müddet sonra da Hiz. Muâviye tarafından tekrar⁸⁷ Kûfe valiliğine getirildi ve taûn⁸⁸ sebebiyle⁸⁹ vefâtına dek bu vazifesinde kaldı⁹⁰.

Parlak ve üstün zekâsı sayesinde, ilklerin adamı olma gibi bir hususiyeti olan Muğîre b. Şu'be, Hiz. Ömer'e (r.a.) ilk defa "*Emîrû'l-mü'minîn*" ifadesi ile selâm verendir⁹¹. Zira ilk halîfe Hiz. Ebû Bekr (r.a.) için "*Halîfetü Rasûlillâh*" tabiri kullanılmakta idi⁹². Yine Rasûlullah'ın cenâzesinde, defin esnasında yüzüğünü kabre düşürmüş, ardından yüzüğünü almak için Allah Rasûlü'nün kabrine indiğinde ona dokunmuştur. Bu hâdiseden sonra da kendisinin, "*Rasûlullah'a en son yakın olan kişî*" oluşu ile iftihâr etmiştir⁹³.

⁷⁷ el-Belâzürî, XIII, 344.

⁷⁸ ez-Zehebî, *Siyer*, III, 27.

⁷⁹ Vilâyetin gelir-giderlerini muhtevî bir defter tutma işi (Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377).

⁸⁰ el-Beğavî, V, 401; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 472.

⁸¹ et-Taberî, IV, 144; el-Belâzürî, XIII, 344; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 472.

⁸² et-Taberî, IV, 191-193. Hiz. Ömer'i (r.a.) hançerleyerek şehid eden Ebû Lü'lü' (Feyrûz) de, Muğîre b. Şu'be'nin kölesidir (İbn Sa'd, III, 266; et-Taberî, IV, 190-191). Nihâvend Harbi'nde esir alınmıştır (et-Taberî, IV, 136).

⁸³ el-Mizzî, XXVIII, 371.

⁸⁴ ez-Zehebî, *Siyer*, III, 28.

⁸⁵ el-Belâzürî, XIII, 346.

⁸⁶ Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

⁸⁷ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, IV, 329.

⁸⁸ Farelerden insanlara geçen ve salgın halini alan bulaşıcı, ateşli, öldürücü hastalık, vebâ (İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2008, III, 3348).

⁸⁹ el-Belâzürî, XIII, 344.

⁹⁰ el-Beğavî, V, 401; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 472.

⁹¹ Bkz., İbn Sa'd, VI, 97; el-Belâzürî, I, 528; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 28; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 157; a. mlf., *Tehzîb*, X, 263.

⁹² Casim Avcı, "Hilâfet", *DîA*, TDV Yay., İstanbul 1998, XVII, 541.

⁹³ İbn Sa'd, II, 231; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 26. Bu hususla alâkalı gelen başka rivayetlerde ise; Hiz. Ali'nin, Muğîre'nin bu iddiasını kesin bir dille reddetmesi dikkat çekmektedir (Bkz., İbn Sa'd, II, 232; el-Belâzürî, I, 577; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 26).

1.1.6. Vefâtı

Vefâtının yaklaştığını hissedince, samimiyetle: "Ey Allah'ım! İşte bu; kendisiyle senin peygamberine bey'at ettiğim, senin yolunda cihâd ettiğim elimdir. Benim, insanların bildiği ve bilmediği günahlarımı bağışla!" diye Rabbi'ne yakarmıştır⁹⁴.

50/670 senesinin⁹⁵ Şa'bân ayında, yetmiş yaşında iken, Basra'dan sonra valilik yaptığı Kûfe'de Hz. Muâviye'nin devrinde vefat etmiştir⁹⁶. Vefatının ardından Cerîr b. Abdillâh (r.a.) şöyle demiştir: "Emîriniz için Allah Teâlâ'dan af taleb edin; zira o bağışlanmayı isterdi."⁹⁷

1.2. Şahsiyeti

1.2.1. Zekâsı

Arapların meşhûr dört dâhîsi arasında zikrolunan Muğîre b. Şu'be⁹⁸, gerçekten keskin bir zekâyâ sahiptir. Kendisi ile sohbeti bulunan Kabîsa b. Câbir onun için: "Sekiz kapılı bir şehir olsa ve bu kapılardan ancak bir hile ile çıkılabilir olsa, Muğîre sekizinden de çıkardı." demiştir⁹⁹. Bir başka rivayette de: "Bu ümmetin dört kadısı, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî; dört dehâsı da Amr b. el-Âs, Muâviye b. Ebî Süfyân, Muğîre b. Şu'be ve Ziyâd b. Ebîhi'dir." denilmiştir¹⁰⁰.

"Hangi hâlde olursa olsun, muhakkak ondan bir çıkış yolu bulur; herhangi iki iş arasında kalırsa da ikisinden birinde görüş belirtir, karar kılar."¹⁰¹

Muğîre b. Şu'be; aklını, içinde yaşadığı zaman ve mekân çemberinin merkezine bir pergel gibi yerleştirerek durum değerlendirmesi yapmayı iyi bilen¹⁰², bilhassa zor zamanlarda belli ve büyük işleri halledebilen üstün bir şahsiyettir¹⁰³.

1.2.2. İlmî Kişiliği

Muğîre b. Şu'be, müslüman olduğu andan itibaren İslâm devleti adına pek çok sahada vazife icra etmeye çalışmış çok yönlü bir sahâbîdir. Okur-yazar oluşu, kuvvetli hitâbeti¹⁰⁴, yabancı dil bilgisi ve tercümânlığı¹⁰⁵ ve rivayetleri ile ilmî sahada da ehliyeti vardır. Bununla birlikte daha çok idarî vasfıyla ön planda olan Muğîre b. Şu'be'den kaynaklarda 136 rivayet naklolunmuştur¹⁰⁶. Sahihân'da toplam

⁹⁴ el-Belâzürî, XIII, 346.

⁹⁵ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, IV, 329.

⁹⁶ İbn Sa'd, VI, 97-98; et-Taberî, V, 232; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, IV, 472; el-Mizzî, XXVIII, 369-374; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 32; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 156; a. mlf., *Takrîb*, s. 572.

⁹⁷ İbn Sa'd, VI, 98; Buhârî, İmân, 40; el-Mizzî, XXVIII, 350-351; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 31.

⁹⁸ İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1446; el-Mizzî, XXVIII, 372; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 262.

⁹⁹ el-Mizzî, XXIII, 474, XXVIII, 373; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 30; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 262-263.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, II, 268.

¹⁰¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 157.

¹⁰² Yılmaz, s. 82.

¹⁰³ İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1446.

¹⁰⁴ et-Taberî, III, 533; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

¹⁰⁵ et-Taberî, IV, 88.

¹⁰⁶ İbn Hazm el-Kurtubî, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî, *Esmâü's-Sahâbeti'r-Ruvât*, tahk.: Seyyid Kisrevî Hasan, Beyrut 1412/1992, s. 58; İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn

12 rivayeti vardır ve bunlardan biri yalnız Buhârî'de, ikisi de sadece Müslim'dedir¹⁰⁷. *Sünen-i Erba'a*'da¹⁰⁸ da rivâyetleri mevcuttur¹⁰⁹.

Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) de *el-Müsned*'inde onun, çoğu mükerrer toplam 110 rivâyetini zikretmiştir¹¹⁰. et-Tayâlisî (v. 204/819) de *Müsned*'inde onun rivayetlerine yer vermiştir¹¹¹. Rivâyetleri doğrudan Rasûlullah'tan olan Muğîre b. Şu'be'den, başta oğulları ve kâtibi olmak üzere pek çok kimse rivâyette bulunmuştur¹¹².

1.2.3. İdarî Kabiliyeti

Müslüman olduktan sonra, bütün gazvelere bazan komutan bazan da bir nefer olarak iştirak eden Muğîre b. Şu'be, dört halife ve Hz. Muâviye devirlerinde muhtelif vazifelere getirilmiştir. Elbette bunda idarî kabiliyeti etkili olmuştur. Dîvân tanzîmi ve bunun Hz. Ömer tarafından takdire şâyân bulunması¹¹³ buna alâmettir. Diğer yandan, savaş öncesinde gönderilen sulh heyetlerinde yer alması ve şehîd olacak kumandan yerine geçecek yedek kumandanlardan oluşu¹¹⁴ da siyasî/idarî vasfına bir işarettir. Ayrıca isyanların yoğun olduğu Kûfe gibi bir yerde uzun süre valilikte kalması ve burada takib ettiği müsamahakâr politika ile otoriteyi sağlayışı¹¹⁵ da pek mühimdir. Keskin zekâsı yanında siyasî kabiliyeti sayesinde hep ön planda olmayı ve kalmayı başarmış bir idârecidir. O, masada iyi bir diplomat, harb zamanında cesur bir kumandan ve asker, yönetimde de başarılı bir devlet adamı idi¹¹⁶.

1.2.4. Ahlâkî Kişiliği

Ashâb-ı kirâm'ın büyüklerinden olan Muğîre b. Şu'be (r.a) cesur ve zekî biridir¹¹⁷. Aynı zamanda insaf¹¹⁸ ve ihlâs/samimiyet¹¹⁹ ehli bir zât olduğu da bilinmektedir. Cenâzesinde, kabri başında mahzun bir şekilde bekleyen Ziyâd¹²⁰, onun gayretli ve azimkâr biri olduğunu ardından söylediği beyitlerde ifâde etmiştir¹²¹.

Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Telkîhu Fuhûmi Ehli'l-Eser fi Uyûni't-Târîhi ve's-Siyer*, Kahire tsz., s. 365.

¹⁰⁷ ez-Zehebî, *Siyer*, III, 32.

¹⁰⁸ Sünen-i Erba'a (es-Sünenü'l-Erba'a): Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce'nin *Sünen* isimli kitapları (Abdullah Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul 2009, s. 283).

¹⁰⁹ el-Mizzî, XXVIII, 376; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, IV, 329; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 572.

¹¹⁰ Bkz., Ahmed b. Hanbel, XXX, 59-176.

¹¹¹ et-Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud b. el-Cârûd, *Müsnedü Ebî Dâvud et-Tayâlisî*, tahk.: Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, Hicr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Ysz. 1999, II, 69-79.

¹¹² el-Mizzî, XXVIII, 370-371; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 22; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 156; a. mlf., *Tehzîb*, X, 262.

¹¹³ Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

¹¹⁴ Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

¹¹⁵ et-Taberî, V, 174; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

¹¹⁶ Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 377.

¹¹⁷ ez-Zehebî, *Siyer*, III, 21.

¹¹⁸ Bkz., İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1447; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

¹¹⁹ Bkz., İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Çâbe*, IV, 473.

¹²⁰ Başka bir rivayette ise Maskale (el-Belâzürî, XIII, 349).

¹²¹ el-Belâzürî, XIII, 349; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 32.

Muğîre b. Şu'be, idâresi altındakilere keskin bir kılıç gibi değil, hep müsâmahakâr bir yönetim takib etmiştir¹²². Hz. Muâviye adına Kûfe valiliğini yürüttüğü günlerde sarf ettiği şu cümleler onun idarî ve siyasî sahadaki ahlâkını yansıtmaları bakımından pek mühimdir: *"Bu şehrin iyi insanlarını öldürerek, kanlarını dökmek suretiyle işe başlayıp, böylece onları cennetlik kendimi ise cehennemlik etmek; Muâviye'yi bu dünyada yüceltirken kendimi âhirette mahvetmek istemem. Ben bu halkın iyileri ile dost olur, kötülerini de başışlarım. İyilerini över, ahlâksızlarına nasihat ederim..."*¹²³

Bütün bu rivayetler ışığında, Muğîre b. Şu'be'nin çok yönlü bir şahsiyet olduğu açıkça görülmektedir. O, dehâsi, ileri görüşlülüğü, iyi bir gözlemci ve idâreci oluşu, hitâbeti vs. vasıflarıyla mümtâz şahsiyetlerdendir.

1.3. Hakkındaki Bazı İddialar Ve Bunların Değerlendirilmesi

1.3.1. İddialar

1.3.1.1. Haksız Kazanç Elde Ettiği

Hz. Ömer (r.a.) kendisini Bahreyn'e vali tayin etmişti. Fakat Bahreynliler Muğîre b. Şu'be ile iyi geçinemediler ve ona alışamadılar. Şikâyetler üzerine Hz. Ömer de onu vazifesinden azl etti¹²⁴. Tekrar geri gelmesinden endişelenen Bahreyn halkı bu ihtimali ortadan kaldırmak üzere aralarında anlaşarak Muğîre aleyhine bir plana karar kıldılar. Aralarında bin dînâr/dirhem topladılar ve ileri gelenlerinden birini, bu miktarı Muğîre'nin haksız bir şekilde şahsı için elde ettiğini ve kendisine emanet bıraktığını söylemek üzere Hz. Ömer'e yolladılar¹²⁵.

Bahreynli'yi dinleyen Hz. Ömer, tahkîk için Muğîre'yi çağırdı. Kendisine bu iddianın doğru olup olmadığını sordu. Muğîre, bu iddiayı reddetmeden: *"Yalan söylüyor, ben iki bin dînâr emanet bırakmıştım."* deyince Hz. Ömer: *"Peki, niçin böyle bir şeye yeltendin?"* diye sordu. O da: *"Geçim darlığı..."* dedi. Bu esnâda afallayan ve neye uğradığını anlayamayan reis yeminler ederek, kendisinde Muğîre'ye ait ne az ne de çok hiçbir emanetin olmadığını tekrar etmeye başladı. Hakikati anlayan Hz. Ömer Muğîre'ye: *"Peki, sen niçin böyle davrandın?"* deyince o da: *"Bu habîs/yalancı adam bana iftirâ attı, ben de onu rezil edeyim dedim."* diye cevap verdi¹²⁶.

1.3.1.2. Mecburen Müslüman Olduğu

Şî müellif Abdullah el-Mâmekânî'nin, *Bihâru'l-Envâr* sâhibi Muhammed Bâkır el-Meclisî'den (v. 1110/1698?) naklettiğine göre; Muğîre b. Şu'be, Mukavkis ziyareti dönüşü öldürdüğü Sekîfli'lerin yakınlarının, kan davası ile canını talep edeceklerinden korktuğu için Rasûlullah'a gelip müslüman olmuş ve böylece canını kurtarmıştır. İslâm'a girdikten sonra da kendisinden ne bir huşû ne bir

¹²² et-Taberî, V, 182-184; Aycan, "Muğîre b. Şu'be", XXX, 377.

¹²³ et-Taberî, V, 255.

¹²⁴ el-Beğavî, V, 402; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 26; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 157-158.

¹²⁵ el-Beğavî, V, 402; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 26; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 158.

¹²⁶ el-Beğavî, V, 402; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 27; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 158.

huzur görülmüştür. O, hakkın karşısında, harbi tutuşturan ve zalimlere yandaş biridir¹²⁷.

1.3.1.3. Zinâ Ettiği

Hz. Ömer (r.a.), Muğire b. Şu'be'yi Basra'ya vali tayin etmişti¹²⁸. Rivayete göre; Muğire, bu vazifesi esnasında Benî Hilâl'den Ümmü Cemîl bnt. Mihcen isimli birine gönül verdi. Basra'nın salih zâtlarından olan Ebû Bekre (v. 51/671)¹²⁹ bazan Muğire b. Şu'be'yi ziyarete gelir ve onun dışarıya bir yerlere gitmekte olduğunu görünce ona: '*Emîr nereye gidiyor acaba?*' diye merakla sorar ve kendisinden '*Sevdiğim birini ziyarete...*' kapalı cevabını alınca, '*Emir ziyaret olunur, o ziyarete gitmez.*' derdi. Bir defasında gizlice Muğire'yi takib etti ve Muğire'nin Ümmü Cemîl'in evine girdiğine şâhid oldu. Hemen yandaki evin damına çıktı. Yukarıdan, birbirlerine sarılıp öpüşüklerini görünce kendine: '*Bundan sonra daha büyüğü de gelir!*' dedi. Haddin tahkiki için şart olan üç şâhid daha bulmak niyetiyle hızlıca geriye döndü ve Şibl b. Ma'bed (v. ?), Nâfi' b. el-Hâris (v. ?) ve Ziyâd b. Ebîhi'yi (v. 53/673)¹³⁰ çağırdı. Dördü beraber dama çıktılar ve yukarıdan işlenmekte olan cürmü müşâhede ettiler. Bunun üzerine Ebû Bekre: '*Tamam mı, tam olarak gördünüz mü?*' diye sordu, onlar da: '*Evet!*' dediler. Daha sonra Muğire gusletti ve oradan ayrıldı¹³¹. Bir müddet sonra Ebû Bekre, Muğire'nin yanına gelerek: '*Ey Muğire! Artık bizim namazgâhımızdan uzak dur; çünkü sen necissin!*' dedi ve hadiseyi nakletti, Muğire ise: '*Hayır (Bu doğru değil)! Şu göz nimeti hakkına!*' diye karşı çıktı¹³².

Hâdise bu raddeye gelince Ebû Bekre Medîne-i Münevvere'ye doğru yola çıktı. Vardığında Hz. Ömer; gelişinin hayr vesilesi olması, şerre sebep olmaması için dua etti ve geliş sebebini sordu. O da Muğire'nin zinâ ettiğini söyleyince, Hz. Ömer: '*Yazıklar olsun sana, neler söylüyorsun!...*' dedi ve haberi kabullenmekte zorlandı. Ardından Ebû Bekre, söylediklerinin doğru olduğunu ve kendisi gibi üç şâhidin daha olduğunu ifade etti¹³³. Sonra Hz. Ömer (r.a.), Ebû Mûsâ el-Eşarî'yi Basra'ya vali tayin ederek Enes b. Mâlik ve kardeşi Berâ' b. Mâlik ile birlikte Basra'ya gönderdi. Muğire'ye de Medîne'ye dönmesini emreden bir mektup yolladı¹³⁴. Ebû Mûsâ el-Eşarî, Basra'ya varır varmaz, halîfenin emri icâbı şâhidleri

¹²⁷ Abdullah el-Mâmekânî, *Tenkîhu'l-Mekâl fî İlmî'r-Ricâl*, Matbaatü'l-Merîdüte, en-Necefü'l-Eşref 1352/1933, III, 237.

¹²⁸ İbn Sa'd, VI, 97; İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Çâbe*, IV, 472; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 156; Aycan, "Muğire b. Şu'be", XXX, 377.

¹²⁹ Künyesi ile meşhûr olan sahâbî, Nüfey' b. el-Hâris b. Kelede'dir. İsmi'nin 'Mesrûh' olduğu da söylenmiştir. Hicrî 51 yahut 52'de Basra'da vafât etmiştir. *Kütüb-i Sitte* müellifleri kendisinden rivayette bulunmuştur (ez-Zehabî, *el-Kâşif*, IV, 404; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 594). Ayrıca bkz., Asri Çubukçu, "Ebû Bekre", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1994, X, 114.

¹³⁰ Esâsen Ebû Bekre Nüfey' b. el-Hâris, Şibl b. (b. Huleyd/Hâlid) Ma'bed, Nâfi' b. el-Hâris ve Ziyâd anne bir kardeşirler (Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-Esbehânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, tahk.: Âdil b. Yûsuf el-Azâzî, Dâru'l-Vatan, Riyad 1419/1998, III, 1487). Ayrıca Ziyâd b. Ebîhi hakkında bkz., İrfan Aycan, "Ziyâd b. Ebîh", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XXXIV, 480-482.

¹³¹ el-Belâzürî, I, 490-491, XIII, 347.

¹³² el-Belâzürî, I, 491.

¹³³ el-Belâzürî, I, 491; ez-Zehabî, *Siyer*, III, 27.

¹³⁴ el-Belâzürî, I, 491, XIII, 348; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 540.

ve Muğîre'yi buldu ve onları Medîne'ye gönderdi¹³⁵. Onlar Medîne'ye varınca hadiseyi duyanlar hükmün verileceği mecliste toplandılar. Ebû Bekre biraz öne çıktı, Muğîre de ayakta beklemekte idi. Hz. Ömer, Ebû Bekre'ye sordu: '*Ey Ebû Bekre! Ne şahitlikte bulunacaksın?*' O da: '*Ben Muğîre'nin o kadın ile zinâ ettiğine şahidim. Sürme milinin, sürmeliğe girdiği gibi...*' diye şahitlik yapınca Hz. Ömer: '*Muğîre'nin dörtte biri gitti.*' dedi. Sonra Nâfi' b. el-Hâris öne çıktı ve o da aynı Ebû Bekre gibi şehâdetinde bulundu. Hz. Ömer: '*Muğîre'nin yarısı gitti.*' dedi. Ardından Şibl b. Ma'bed geldi ve o da aynı şehâdetinde bulununca Hz. Ömer: '*Muğîre'nin dörtte üçü gitti.*' dedi. Son olarak da bıyığı henüz terlemiş yakışıklı bir genç olan Ziyâd b. Ebîhi geldi. Hz. Ömer (r.a.) ona baktı ve: '*Rasûlullah'ın ashâbından bir kimseyi utandırmayacak, güzel yüzlü bir kimse görüyorum. Evet, senin şehâdetin ne?*' deyince Ziyâd: '*Ben, yüksek bir nefes/ses işittim ve çok çirkin bir iş gördüğüme şahitlik ederim; ama bunların -Ebû Bekre, Nâfi' b. el-Hâris ve Şibl b. Ma'bed'i kasederek- dediğine şahitlik etmiyorum.*' diye karşılık verdi¹³⁶. İddiaları baştan beri reddeden Muğîre b. Şu'be¹³⁷, bunun üzerine kılıcını çekti ve Ebû Bekre'nin üzerine yürüdü. Hz. Ömer müdahale ederek: '*Dur bakalım, ey şaşu! Allah seni kahretsin!*' dedi. Ardından da şehâdetinde bulunup bunu dörde tamamlayamayan bu şâhidlere celdeyi/sopa vurulmasını emretti. Ziyâd'dan bu ceza sâkit olurken Muğîre'den de hadd-i zinâ düşmüş oldu¹³⁸.

Bütün bu olanlardan sonra Hz. Ömer, hâdiseye karışanlara tevbe etmelerini emretti. Nâfi' ve Şibl tevbe ettiler; fakat Ebû Bekre bunu reddederek: '*Vallâhi ben haktan tevbe etmem/dönmem, ben onun zinâ ettiğine şahidim.*' deyince Hz. Ömer, ona ikinci defa ceza (hadd-i kazif) vermek istedi. Bu sefer Hz. Ali (r.a.) araya girerek: '*Sakin böyle yapma! Şayet bunu yeni bir şehâdet sayar ve onu tekrar cezalandırırsan, Muğîre'yi de recm etmemiz gerekir; zira böylece aleyhine dört şahitlik tamamlanmış olur.*' deyince Hz. Ömer bundan vaz geçti. Ebû Bekre de bir daha Ziyâd ile aslâ konuşmamaya yemin etti¹³⁹.

1.3.1.4. Hadis Uydurduğu

Muğîre b. Şu'be hakkındaki bir diğer iddia da yine Şîa tarafından ortaya atılan, Hz. Ali aleyhinde hadis uydurduğu söylemidir. İddiaya göre Muğîre b. Şu'be, Hz. Muâviye'den aldığı câzip meblağ mukâbili, hutbelerinde Hz. Ali aleyhinde Rasûlullah'tan rivayet uydurmuştur¹⁴⁰.

1.3.2. İddiaların Değerlendirilmesi

Ehl-i Sünnet ulemâsınca, ayet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîflerin delâletiyle ashâb-ı kirâm âdil sayılmıştır¹⁴¹. Fakat bu adâlet onların hiç günah

¹³⁵ el-Belâzürî, I, 491, XIII, 348.

¹³⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 541; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 27.

¹³⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 541.

¹³⁸ Buhârî, Şehâdât, 8; el-Belâzürî, XIII, 348; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 541; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 27, 28.

¹³⁹ el-Belâzürî, I, 491-492; Baltacı, s. 41 vd.; Yılmaz, s. 33 vd..

¹⁴⁰ Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 384 (İbn Ebi'l-Hadîd, Ebû Hâmid b. Hibetullâh b. Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, Beyrut 1409/1989, I, 358'den naklen).

¹⁴¹ el-Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, *el-Kifâye fi Ma'rifeti Usûli İlmi'r-Rivâye*, tahk.: Mâhir Yâsîn el-Fahl, Dâru'bnî'l-Cevzî, ysz. 1432/2011, I, 168-169; İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osmân b.

işlemediği/işlemeyeceği manasına değil, Rasûlullah'a onun söylemediği bir sözü asla isnâd etmemeleri demektir¹⁴². Zira masumiyet/ismet sıfatı yalnız peygamberler için geçerlidir¹⁴³. Diğer yandan sahâbe, mevkii bakımından mümtâz şahsiyetler olduğundan herhangi başka biri gibi değildirler¹⁴⁴.

Üstün kabiliyet ve tedbirleri sayesinde meselelere ve olaylara kısa yoldan vâkıf olan, aldıkları yerinde kararlar ve tatbik ettikleri siyâsetle hatâ ve kusurları aza indirgeyen yönetici ve siyasetçiler, geniş halk kitleleri tarafından umûmiyetle takdir olundukları halde özellikle art niyetli ve menfaatperest kimse/hiziplerce pek beğenilmezler¹⁴⁵. İşte Muğîre b. Şu'be de böyle art niyetli bazı kimseler tarafından karalanmak istenmiştir. Bahreyn'de vali iken, haksız kazanç elde ettiği iddia edilerek Hz. Ömer'e şikâyet edilmiş; fakat kıvrak zekâsı sayesinde bu iftirâdan kolayca kurtulmuştur. Yukarıda geçtiği üzere, hakkındaki bu iddia, bizzat iddia sahibi tarafından inkâr edilerek çürütülmüş ve Muğîre'nin suçsuzluğu ortaya çıkmıştır. Bahreynlileri böyle bir plan yapmaya sevk eden şey ise şiddetli geçimsizlik olarak zâhir olmaktadır¹⁴⁶. Zaten Muğîre b. Şu'be gibi bir şahsiyetin, kul hakkına taalluk eden böyle vebâlli bir mevzuda kasden günaha düşmesi uzak bir ihtimaldir.

Bir diğeri olan, hakikatte canını kurtarmak kasdı ile İslâm'a mecbûren girdiği iddası da haksız ve tarafıdır. Çünkü Mısır dönüşündeki katil hâdisesinden sonra, büyük amcası Urve b. Mes'ûd, Muğîre'nin de kanını/ölümünü isteyen Benî Mâlik ile öldürülenlerin diyetini ödemek üzere sulhe varmıştı¹⁴⁷. Böylece mesele hallolmuş, ortada bir can kaygısı zaten kalmamıştı. Taraflar arasında varılan sulhün Muğîre'nin müslüman oluşundan sonra vukû bulmuş olması muhtemel ise de netice değişmeyecektir. Zira Muğîre b. Şu'be, gerçekten can kaygısı ile müslüman olmuş olsaydı, varılan bu sulhten sonra artık Rasûlullah'ın ve müslümanların yanında kalma ihtiyacı hissetmez, onlardan ayrılır, tekrar sıkı sıkıya bağlı olduğunu ifade ettiği¹⁴⁸ eski dinine, putlarına dönerdi.

Diğer yandan mezkûr rivâyetten hemen önce Muğîre b. Şu'be'nin Hz. Muâviye'ye yakınlığından ve onun valisi olduğundan da kısaca bahsedilmektedir¹⁴⁹ ki Şîa'nın Hz. Muâviye hakkındaki ta'n u teşnî¹⁵⁰ malumdur. Dolayısıyla Muğîre de bundan payını elbette bir şekilde alacaktır¹⁵¹. Hattâ

Abdirrahmân eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadîs*, tahk.: Nûruddîn İtr, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1998, s. 294-295; Acâc, *Usûlü'l-Hadîs*, s. 418-427.

¹⁴² Bkz., Acâc, *Sünnetin Tesbiti*, s. 100-107; Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 35-36. Bu hususta geniş bilgi için bkz., Tevhit Bakan, *Ashâbın Adâleti*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum 1993.

¹⁴³ Mehmet Bulut, "İsmet", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001, XXIII, 135.

¹⁴⁴ Bkz., el-Hatîb, *el-Kifâye*, I, 169-176.

¹⁴⁵ Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 379-380.

¹⁴⁶ Bkz., el-Begâvî, V, 402; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 26-27; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 157-158.

¹⁴⁷ Bkz., ez-Zehebî, *Siyer*, III, 24-25.

¹⁴⁸ Bkz., İbn Sa'd, IV, 214.

¹⁴⁹ Bkz., el-Mâmekânî, III, 237.

¹⁵⁰ Bkz., Bakan, s. 118.

¹⁵¹ Hattâ Hz. Ali dışındaki halîfeleri sevmek, onlara acımak veya onların maiyyetinde resmî vazife almak da Şîa nezdinde bir tenkîd sebebidir (Bkz., Bakan, s.121-122).

rivayetin sonundaki "hakkın karşısında, zalimlere yandaş, harbi alevlendiren" gibi ifadeler bunu ispatlamaktadır.

İslâm'a girdikten sonraki fetihlerin hepsine iştirâk etmiş, savaşlarda yara almış, dîn ve devlet nâmına hep ön saflarda olmuş, uzun seneler gayet güzel idarî vazifeler icrâ etmiş bir kimse için bu şekilde hakâretvârî ifadelerde bulunmak son derece hamâsî bir tavidir. Dolayısıyla bu da aleyhinde yapılmış bir karalama olarak gözükmektedir.

Belki hakkında söz söylenmesi en zor husus zinâ iddiası olacaktır. Evvelce de zikrolunduğu üzere; Hz. Ömer'in huzurunda, Muğîre aleyhine, zinâ ettiğine dâir üç kişi şâhitlikte bulunmuştu. Dördüncü şâhit olarak getirilen Ziyâd ise diğerleri gibi kesin ifâdeler kullanmayıp şekkini izhâr eden cümleler sarf edince¹⁵² Muğîre'den hadd sâkit olmuş ve diğer üç şâhit seksen celde (sopa) cezasına çarptırılmıştı. Hâdise üzerine Hz. Ömer bir yandan şükrederken, diğer yandan Muğîre'yi Basra valiliğinden azletmişti.

Burada söylenmesi gereken nedir? Gerçekten, kebâirden sayılan böyle bir kabâhat vukû bulmuş mudur? Daha mühimi, sahâbenin önde gelen isimlerinden Muğîre b. Şu'be gibi bir zât böyle bir günâhı işlemiş midir?

Zâhiren bakıldığında, ortada işlenmiş cürüm vardır; fakat bunun cezasının tatbiki için aranan şartlar tamam olmadığı için ceza düşmüştür. Hz. Ömer'in Muğîre'yi vazifeden azli de onun hakkındaki menfi kanaatindedir¹⁵³. Yine Ebû Bekre'nin tevbe etmeyerek şehâdetinde ısrarlı oluşu da bu kanaati te'yîd etmektedir. Ancak burada şunu hatırlamakta fayda görüyoruz: Velev Muğîre b. Şu'be bu günâhı işlemiş olsun, nasûh bir tevbe ile tevbe edildiği takdirde Allah Teâlâ'nın afvına mazhar olması elbette mümkündür. Fakat cürmün sübûtu, kendisinin *adâlet*¹⁵⁴ vasfını etkileyecek bir durum gibi gözükmektedir¹⁵⁵.

Diğer yandan; Muğîre b. Şu'be'nin iddiayı reddederek kılıcını çekip Ebû Bekre ve diğer iki şâhidin üzerine yürümesi¹⁵⁶, başka rivayetlerde geldiği üzere, kendi hanımından başkası ile birlikte olmadığını söylemesi¹⁵⁷, beraber olduğu iddia edilen Ümmü Cemîl'in, hanımına çok benziyor oluşu¹⁵⁸ gibi haller, böylesine ciddî ve vebâl getirecek bir meselede, müsbet yahut menfî kesin bir hükme varmayarak tavakkufa gitmenin en sâlim yol olduğunu göstermektedir. Ayrıca; Ebû Bekre ile Muğîre arasında var olduğu bilinen çekişme¹⁵⁹, Ebû Bekre'nin, bazı rivâyetlerde geldiği üzere tecessüste bulunarak Muğîre'yi gözetlemiş olması¹⁶⁰ da

¹⁵² Bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 541.

¹⁵³ Abdulvahap Özsoy, *Hadis Tenkidi Sahâbe ve Tâbiûn Dönemi*, Beka Yay., İstanbul 2016., s. 117-119.

¹⁵⁴ Adâlet: Kişinin, dinin hükümlerine uygun yaşaması, halk nazarında şahsiyetini zedeleyecek söz ve işlerden kaçınması durumu demektir. Hadîs râvîsinde bulunması gereken bu vasıf içinde müslüman, temyiz kabiliyetine sâhib (âkil) ve bulûğa ermiş (bâliğ) olma şartları mütâlaa edilir (Aydınlu, s. 14).

¹⁵⁵ Bkz., Özsoy, s. 117.

¹⁵⁶ el-Belâzürî, I, 492.

¹⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 541.

¹⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 541.

¹⁵⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 540.

¹⁶⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 541.

bu meselede tavakkufu makul kılan diğer bazı hususlardır. Mantîken de çokça evlenip boşanan bir kimsenin hanımlarını bırakıp da bir yabancı ile gayri meşrû' bir münasebette bulunması, çok zayıf bir ihtimaldir.

Yine kendisinin Sa'd b. Ubâde'den (r.a.) naktelliği "Şayet hanımımı yabancı bir erkekle görsem (cürm-i meşhûd olsa), muhakkak o adamın kellesini vururdum." sözü ve bu söz Rasûlullah'a (s.a.s.) vardığında, Rasûlullah'ın: "Sizler Sa'd'ın kıskançlığına şaşıyor musunuz? Allah'a yemin olsun ki ben ondan daha kıskancım, Allah da benden daha kıskançtır. İşte Allah'ın bu kıskançlığından (bu husustaki kesin hükmünden) dolayı, o gizli yahut âşikâr (her türlü) fuhşiyâtı haram kılmıştır..."¹⁶¹ buyurduğunu bildiği halde bu cürmü işlemiş olması düşük bir ihtimaldir. Hasbe'l-beşeriyye yapmış olsa da kanaatimizce bu rivayeti nakletmekten kaçınırdı¹⁶².

Son olarak, hadis uydurduğu iddiasına gelince; Rasûlullah'a yalan yere bir şey isnâd etmenin ne büyük bir vebâl olduğu malumdur. Bu mevzûdaki rivayet¹⁶³ *tevâtür*¹⁶⁴ derecesindedir¹⁶⁵. Bu hususta en hassas kimselerin *ashâb-ı kirâm* olduğu da ehline bilinen bir hakikattir¹⁶⁶. Hâl böyle iken bir sahâbî için böylesine ağır bir ithamın Şîa tarafından gelmiş olması gayet tabiidir. Zira onlara göre¹⁶⁷ birkaçı hâriç, *ashâb*ın değil adâlet vasfı imanları dahi yoktur¹⁶⁸.

Muğîre b. Şu'be'nin yaşadığı yer ve zaman itibariyle siyasî muhtevâ bakımından konuşmalarında sert bir üslûb kullanmış olması muhtemel olmakla birlikte hadîs uydurduğu yahut Hz. peygamber adına yalan söylediğini gösteren ve îmâ eden herhangi bir şeyle karşılaşmak mümkün değildir. Zira muteber

¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, XXX, 104.

¹⁶² Kaynaklarda Sa'd b. Ubâde'nin vefâtı, h. 14 (ez-Zehabî, *el-Kâşif*, II, 466), 15 veya daha sonrası (İbn Hacer, *Takrîb*, s. 266) olarak gösterilmektedir. Zinâ ithâmı ise 17 senesinde (el-Belâzürî, I, 492) olmuştur. Hadîsi Muğîre b. Şu'be'den rivâyet eden ise azatlısı ve kâtibi Verrâd'dır. Onun kâtipliği de (rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla) Muğîre b. Şu'be'nin Kûfe valiliği zamanındadır. Dolayısıyla Muğîre, bu hadîsi zinâ ithâmından sonra rivâyet etmiştir.

¹⁶³ (من كذب علي متعمداً فليتبوأ مقعده من النار) "Benim hakkımda bilerek yalan söyleyen, cehennemdeki yerine hazırlansın!" (Buhârî, İlim 38, Cenâiz 33, Enbiyâ 50, Edeb 109; Müslim, Zühd 72; Ebû Dâvûd, İlim 4; et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen*, tahk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988, Fiten 70, İlim 8, 13, Tefsîr 1, Menâkıb, 19; İbn Mâce, Mukaddime 4; Dârimî, Mukaddime 25, 46; Ahmed b. Hanbel, I, 512, 533, II, 24, 323, 331, III, 30, 42, IV, 415, V, 122, 155, VI, 222, 350, 364, 398, VII, 220, 358, XI, 12, 25, 161, 162, 488, 583, XIV, 17, 384, XV, 182, 204, XVI, 90, 305, 424-425, XVII, 157, 443, 491, XVIII, 94, XIV, 10, 163, 200, XX, 127-128, 166, 192, 373, 416, XXI, 47, 387-388, 392, 400, XXII, 158-159, XXIV, 230-231, XXVII, 33, XXVIII, 118, 641, 657, XXIX, 329, XXX, 71, 142, XXXI, 276, XXXII, 13, XXXVII, 178, 226, 318, XXXVIII, 482)

¹⁶⁴ *Tevâtür*: Bir hadîsi, senedinin başından sonuna kadar, yalan söylemede birleşmeleri aklen ve âdeten mümkün olmayacak kadar çok kimsenin birbirinden rivâyet etmesi (Aydın, s. 319).

¹⁶⁵ İbnu's-Salâh, s. 269.

¹⁶⁶ Sahâbenin hadîs rivâyetindeki ihtiyâtı ve az rivayette bulunmalarına dâir bkz., Acâc el-Hatîb, *Sünnetin Tesbiti*, s. 100-118, 131-147.

¹⁶⁷ İmâmiyye Şîası.

¹⁶⁸ Bkz., Bakan, s. 72-87; Emin Âşıkutlu, *Ricâl İlmîne Giriş*, İFAV Yay., İstanbul 2007, s. 93; Çakan, *Hadis Usûlü*, İFAV Yay., İstanbul 2010, s. 76; Şaban Karataş, *Şîa'da ve Ehl-i Sünnet'te Kur'an Tasavvuru*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2013, s. 40-42; Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 18.

kaynaklarda, o döneme ait râvîlerden bu konuda nakledilmiş bir bilgi ve iddia bulunmamaktadır¹⁶⁹.

Hicrî III. asır ricâlinden olan Ebû Ca'fer el-İskâfî'nin (v. 240/854) yukarıda bahsi geçen iddiasına gelince; evvelâ, kendisinin iddiasına dair bir senedi yoktur. Tabiri caizse "kerâmeti kendinden menkûl"dür. Ve bu bilginin yer aldığı kaynak da h. VI. asırda yaşayan İbn Ebi'l-Hadîd'in (v. 679/1280) hiç de muteber olmayan *Şerhu Nehci'l-Belâğa* isimli eseridir¹⁷⁰. Sonra, Şîa tarafından olup Hz. Muğîre'nin muhalifi olarak tanınmış ve ona karşı mücadele vermiş kimselerce de böyle bir iddiada bulunulmamıştır. Yine Muğîre b. Şu'be'nin talebelerinden de asla bu ve buna benzer bir ithâm sadır olmamıştır¹⁷¹.

Bütün bunların aksine, Rasûlullah'ın (s.a.s.), hakkında bilerek yalan söyleyen kimsenin akıbetinin cehennem olacağını haber verdiği hadîsi bizzat Muğîre b. Şu'be tarafından da naklolunmaktadır¹⁷². Zaten böyle bir şey tesbit edilmiş olsa İmâm Mâlik (v. 179/795), Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), Buhârî (v. 256/870), Müslim (v. 261/875) vs. meşhûr ve muteber muhaddislerin, kitaplarında onun rivâyetlerine yer vermiş olması asla mümkün olmazdı. Bütün bunlar, söz konusu iddianın asılsızlığını göstermeye kâfi olsa gerektir.

Görüldüğü gibi, Muğîre b. Şu'be hakkında ortaya atılan iddialar asılsız, art niyetli ve onun şahsiyetini karalamaya yöneliktir. Yalnız, zinâ ettiği iddiasına dair kesin bir hüküm vermek zor gözükmemektedir.

2. MUĞİRE B. ŞU'BE'NİN HADİS RİVAYETİNDEKİ YERİ

Burada, Muğîre b. Şu'be'nin *Kütüb-i Tis'a*'daki râvîleri incelenecek, arından râvîler ve rivayetler hakkında genel bir değerlendirmede bulunulacaktır.

2.1. Kendisinden Rivayette Bulunanlar/Ravileri

Rivayetlerini doğrudan Rasûlullâh'tan (s.a.s.) yapan Muğîre b. Şu'be'nin hadîs naklettiği bir kimse ise bilinmemektedir¹⁷³.

Muğîre b. Şu'be'nin, *Kütüb-i Tis'a*'daki 282 rivayetini nakleden 46 talebesi/ravisi bulunmaktadır¹⁷⁴. Bu kimselerden 3'ü kendisi gibi *sahâbî*, 2 tanesinin *sahâbî* olup olmadığı ihtilâflı, geri kalanı ise *tâbî*ndendir. *Tabî*nden olanların 6 tanesi de *muhadramûndandır*¹⁷⁵. Bir kaç hâriç hepsi hadîsi doğrudan Muğîre b. Şu'be'den alıp nakletmişlerdir.

Kendisinden rivayette bulunan bu ravilerin güvenilirlikleri, rivayetleri açısından önem arz etmektedir. Zira rivayetin sıhhati *sened*indeki ravilerin

¹⁶⁹ Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 382-383.

¹⁷⁰ Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 384-385.

¹⁷¹ Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, s. 383-384.

¹⁷² Bkz., Ahmed b. Hanbel, XXX, 71, 121-122, 142, 150, 174-175, 175; el-Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Mukaddime 1, 4; İbn Mâce, Mukaddime 5; et-Tirmizî, İlim 9.

¹⁷³ el-Mizzî, XXVIII, 370; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 262.

¹⁷⁴ Bkz., TABLO 1.

¹⁷⁵ Muhadram: Rasûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında müslüman olduğu halde onu görememiş olan kimse (Aydın, s. 204).

durumuyla alâkalıdır. Muğîre b. Şu'be'nin ravilerine bakıldığında görülecektir ki dereceleri farklı farklı olsa da ravilerinin hepsi *rivayet ilmi* açısından güvenilir kimselerdir.

2.1.1. Sahâbîler

1. Ebû Ümâme el-Bâhilî (v. 86/705)¹⁷⁶, 2. Enes b. Mâlik (v. 93/712)¹⁷⁷, 3. Misver b. Mahreme (v. 64/684)¹⁷⁸.

2.1.2. Sahâbîliği İhtilafı Olanlar

4. Kabîsa b. Burme (v. ?)¹⁷⁹, 5. Muhammed b. Amr (v. 63/683)¹⁸⁰.

2.1.3. Tâbiîler

2.1.3.1. Muhadramlar Olanlar

6. Ebû Vâil (v. 82/701)¹⁸¹, 7. Esved b. Hilâl (v. 84/703)¹⁸², 8. Hüzeyl b. Şurahbîl (v. ?)¹⁸³, 9. Kabîsa b. Câbir (v. 69/688)¹⁸⁴, 10. Kays b. Ebî Hâzim (v. 98/717)¹⁸⁵, 11. Mesrûk (v. 63/683)¹⁸⁶.

2.1.3.2. Diğer Tâbiîler

12. Abbâd b. Ziyâd (v. 100/718)¹⁸⁷, 13. Abdurrahmân b. Ebî Nu'm (v. 100/718'den önce)¹⁸⁸, 14. Abdülmelik b. Umeyr (v. 136/753)¹⁸⁹, 15. Akkâr b. Muğîre (v. ?)¹⁹⁰, 16. Ali b. Rabî'a (v. ?)¹⁹¹, 17. Alkame b. Vâil (v. ?)¹⁹², 18. Amr b. Vehb (v. ?)¹⁹³, 19. Atâ el-Horâsânî (v. 135/752)¹⁹⁴, 20. Bekr b. Abdillâh el-Müzenî (v. 106/724)¹⁹⁵, 21. Cübeyr b. Hayye (v. ?)¹⁹⁶, 22. Ebû Bürde (v. 104/722)¹⁹⁷, 23. Ebû Ebî Avn (v. ?)¹⁹⁸, 24. Ebû Seleme (v. 94/712-13)¹⁹⁹, 25. Ebu'd-Duhâ (v. 100/718)²⁰⁰, 26.

¹⁷⁶ el-Mizzî, XIII, 159; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 339.

¹⁷⁷ el-Mizzî, III, 353-354.

¹⁷⁸ el-Mizzî, XXVII, 582; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 95.

¹⁷⁹ el-Mizzî, XXIII, 471; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 312.

¹⁸⁰ el-Mizzî, XXVI, 202; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 201.

¹⁸¹ el-Mizzî, XII, 549-550.

¹⁸² el-Mizzî, III, 231-232.

¹⁸³ el-Mizzî, XXX, 172.

¹⁸⁴ el-Mizzî, XXIII, 472.

¹⁸⁵ el-Mizzî, XXIV, 11-12.

¹⁸⁶ el-Mizzî, XXVII, 452-453.

¹⁸⁷ el-Mizzî, XIV, 121-122.

¹⁸⁸ el-Mizzî, XVII, 457.

¹⁸⁹ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 325.

¹⁹⁰ el-Mizzî, XX, 186.

¹⁹¹ el-Mizzî, XX, 431.

¹⁹² ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 435.

¹⁹³ el-Mizzî, XXII, 291; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 541.

¹⁹⁴ el-Mizzî, XX, 107; *Ashâb*'tan yaptığı bütün rivayetleri *mürseldir*. (ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 415, ta'lik).

¹⁹⁵ el-Mizzî, IV, 217. Yahyâ b. Ma'in, Bekr b. Abdillâh'ın Muğîre b. Şu'be'den semâ'nın olmadığını söylemiştir (el-Mizzî, IV, 217, 2 nolu dn.).

¹⁹⁶ el-Mizzî, IV, 502.

¹⁹⁷ el-Mizzî, XXXIII, 66-67.

¹⁹⁸ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 350. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ında zikretmiş (el-Mizzî, XIX, 54; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 350, ta'lik) ve Muğîre b. Şu'be'den rivayetinin munkatı' olduğunu söylemiştir (İbn Hacer,

Ebu's-Sâib (v. ?)²⁰¹, 27. Hamza b. Muğîre (v. ?)²⁰², 28. Husayn b. Kabîsa (v. ?)²⁰³, 29. Husayn b. Ukbe (v. ?)²⁰⁴, 30. İbn Sîrîn (v. 110/728)²⁰⁵, 31. Kabîsa b. Züeyb (v. 86/705)²⁰⁶, 32. Meymûn b. Ebî Şebîb (v. 83/702)²⁰⁷, 33. Muğîre b. Abdillâh (v. ?)²⁰⁸, 34. Muhammed b. Ka'b (v. 120/738)²⁰⁹, 35. Nu'mân b. Sa'd (v. ?)²¹⁰, 36. Süveyd b. Serhân (v. ?)²¹¹, 37. (Âmir) eş-Şa'bî (v. 104/722)²¹², 38. Ubeyd b. Nuzayle (v. 74/693)²¹³, 39. Urve b. Muğîre (v. 90/709'dan sonra)²¹⁴, 40. Urve b. ez-Zübeyr (v. 94/713)²¹⁵, 41. Verrâd (v. ?)²¹⁶, 42. Ziyâd b. Cübeyr (v. ?)²¹⁷, 43. Ziyâd (b. Ebîhi) (v. 53/673)²¹⁸, 44.

Takrîb, s. 403). Ayrıca Ebû Hâtîm de İbn Hacer de onun için "meçhûl" demiştir (el-Mizzî, XIX, 53; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 350 (ta'lik); İbn Hacer, *Takrîb*, s. 403).

¹⁹⁹ el-Mizzî, XXXIII, 371-372. Çokça hadis rivayet etmiş olan Ebû Seleme (İbn Hacer, *Takrîb*, s. 671), Medîne-i Münevver'e'nin yedi tâbiî fakihinden (fukahâ-i seb'a) sayılmıştır (Bkz., Cengiz Kallek, "Fukahâ-i Seb'a", DİA, TDV Yay., İstanbul 1996, XIII, 214.).

²⁰⁰ el-Mizzî, XXVII, 521.

²⁰¹ el-Mizzî, XXXIII, 339.

²⁰² "Mestler ve sarık üzerine mesh" hususunda babası Muğîre b. Şu'be'den rivayette bulunmuştur (el-Mizzî, VII, 339). Muğîre b. Şu'be'nin (r.a.), Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kızı Hafsa'dan olma iki oğlundan biridir (el-Belâzürî, XIII, 351).

²⁰³ el-Mizzî, VI, 530.

²⁰⁴ el-Mizzî, VI, 531. ez-Zehebî, Husayn b. Kabîsa'dan bahsederken onun İbn Ukbe olabileceğini ifade etmişken (ez-Zehebî, *el-Kâşif*, II, 293) İbn Hacer (İbn Hacer, *Takrîb*, s. 207) ve el-Mizzî bunları ayrı ayrı zikretmiş ve farklı iki kimse olduğuna dikkat çekmiştir (el-Mizzî, VI, 531).

²⁰⁵ el-Mizzî, XXV, 345-347.

²⁰⁶ el-Mizzî, XXIII, 477.

²⁰⁷ el-Mizzî, XXIX, 206.

²⁰⁸ el-Mizzî, XXVIII, 378.

²⁰⁹ el-Mizzî, XXVI, 341.

²¹⁰ el-Mizzî, XXIX, 450; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, IV, 399.

²¹¹ el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *et-Târîhu'l-Kebîr*, tahk.: Ubeyd b. Firûz-Umeyr b. Abdirrahmân, Dârul-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut tsz., IV, 144; Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğa el-Hanefî, *es-Sikât Mimmen Lem Yeka' fi'l-Kütübî's-Sitte*, (Hâfız Şemsüddîn es-Sehâvî'nin mahtûtasından), tahk.: Şâdî b. Sâlim Âli Nu'mân, V, 184 (el-Mektebetü's-Şâmîle).

²¹² el-Mizzî, XXIV, 29-31. *Sahâbeden* beş yüz kimseye yetmişmiştir (ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 59).

²¹³ el-Mizzî, XIX, 240. Bazı kaynaklarda ismi Nazle (Ebû Dâvûd, Diyât, 21; et-Tirmizî, Diyât, 15; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 409) şeklinde yer almakla birlikte doğrusunun Nuzayle olduğu söylenmiştir (Bkz., İbn Hacer, *Takrîb*, s. 410, ta'lik).

²¹⁴ el-Mizzî, XX, 37; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 407. Künyesi Ebû Ya'fûr'dur (el-Mizzî, XX, 37; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 420) Muğîre b. Şu'be'nin (r.a.), Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kızı Hafsa'dan olma iki oğlundan biri olan Hamza'nın kardeşidir (el-Belâzürî, XIII, 351). Ailesinin en hayırlısı ve Kûfelilerin seyyidi olduğu söylenen Urve b. Muğîre, babası gibi Kûfe valiliği yapmıştır (el-Mizzî, XX, 38).

²¹⁵ el-Mizzî, XX, 12-14. Künyesi Ebû Abdillâh olan râvî meşhûr sahâbî ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın (r.a.) oğludur (el-Mizzî, XX, 11, 12; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, III, 406; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 420). Hz. Osman'ın (r.a.) hilâfetinin ilk yıllarında doğan ve *fukahâ-i seb'a*'dan olan Urve b. ez-Zübeyr, 94/713 senesinde vefât etmiştir (el-Mizzî, XX, 22, 23; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 420).

²¹⁶ el-Mizzî, XXX, 431. Künyesi Ebû Sa'îd yahut Ebu'l-Verd olan Verrâd es-Sekafî, Muğîre b. Şu'be'nin azatlısı ve kâtibidir (el-Mizzî, XXX, 431; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, IV, 448; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 610).

²¹⁷ el-Mizzî, IX, 442. el-Mizzî, aslında Muğîre b. Şu'be'den doğrudan değil babası tarîki ile rivayette bulunduğunu belirtmiştir. İbn Hacer de onun "*irsâlde bulunurdu*" tenbihini ilave etmiştir (İbn Hacer, *Takrîb*, s. 253).

²¹⁸ ez-Zehebî, *Siyer*, III, 495. Asıl ismi Ziyâd b. Ubeyd olmakla birlikte daha sonradan Ebû Süfyân'ın nesebine iltihak ettiği için Ziyâd b. Ebî Süfyân yahut Ziyâd b. Ebîhi, annesine nisbetle de Ziyâd b. Sümeyye isimleriyle anılmıştır (İbn Sa'd, VII, 69/70; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, II, 523; ez-Zehebî, *Siyer*, III, 494). Künyesi Ebu'l-Muğîre'dir (İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, II, 524; İbnü'l-Esrîr, II, 119). Sahâbî Ebû Bekre'nin anne bir kardeşidir (ez-Zehebî, *Siyer*, III, 494; Aycan, "Ziyâd b. Ebîh", XXXIV, 480). Çok

Ziyâd b. Îlâka (v. 35/656)²¹⁹, 45. (İbn Şihâb) ez-Zührî (v. 124/742)²²⁰, 46. Zürâre b. Evfâ (v. 93/712)²²¹.

2.1.4. Ravileri Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Muğire b. Şu'be'nin en meşhûr ravisi, kâtibi ve azatlısı olan Verrâd'dır. Kenisinden 42 rivayeti vardır. Verrâd'dan sonra 30 rivayet ile Muğire'nin oğlu Urve gelmektedir. Onun ardından 25 rivayetle Ziyâd b. Îlâka, 23 rivayetle *muhadram*lardan olan Kays b. Ebî Hâzim yer alır. Ardından 16 rivayetle Ubeyd b. Nudayle, 14 rivayetle yine Muğireb. Şu'be'nin oğlu Hamza gelir. Sonra da 10'ar rivayetle Zübeyr b. Avvâm'ın (r.a.) oğlu Urve, meşhûr tâbiî Âmir eş-Şa'bî ve Cübeyr b. Hayye gelir. Geri kalan talebelerinin rivayetlerinin adedi hep 10'un altında değişen rakamlardır²²².

Yukarıda ismi geçen ve Muğire b. Şu'be'den çokça rivayette bulunan bu ravilerin hepsi *sika*/güvenilir kimselerdir. Kalan (rivayeti az olan) ravilerin de çoğunun *sika*, az bir kısmının *sadûk*, bir iki tanesinin de *muhtelit*, *müdelis* ve *irsâlde bulunan* zâtlardır. Dolayısıyla ravileri arasında kısmen *cerhe* maruz kalsa da *merdûd* bir kimse yoktur.

2.1.5. Rivayetlerinin Konuları

Muğire b. Şu'be'nin *Kütüb-i Tis'a*'daki rivayetlerini vermeyi amaçladığımız bu kısımda onun sadece merfû rivayetleri ele alındı. Bütün bu rivayetler, arada vasıta olmaksızın doğrudan Rasûlullâh'tan (s.a.s.) yaptığı rivayetlerdir. Tespit edebildiğimiz 282 mükerrer rivayetin²²³ konuları şunlardır:

1. Abdest, Mestler Üzerine Mesh²²⁴, 2. Namazdan Sonra Dua²²⁵, 3. Güneş Tutulması ve Namazı²²⁶, 4. Teheccüd-Şükür²²⁷, 5. Cenazenin Ardından Seslice Ağlama²²⁸, 6. Rasûlullâh'a Yalan İsnadı²²⁹, 7. Allah'ın Razı Olmayacağı Altı Şey²³⁰, 8.

zeki ve kuvvetli bir hatîb olan Ziyâd, Emevî Devleti'nin Irak valiliğini yapmıştır (İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, II, 523, 524; ez-Zehabî, *Siyer*, III, 495; Aycan, "Ziyâd b. Ebîh", XXXIV, 481).

²¹⁹ el-Mizzî, IX, 498-499.

²²⁰ el-Mizzî, XXVI, 421-426.

²²¹ el-Mizzî, IX, 340.

²²² Bkz., TABLO 1.

²²³ Bkz., TABLO 2.

²²⁴ Mâlik b. Enes, el-Muvatta, tahk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi Kütübî'l-Arabî, Kâhire tsz., Tahâret 41; Ahmed b. Hanbel, XXX, 59-60, 73, 77, 89-90, 91, 92-93, 93-96, 101-102, 106-107, 107, 108-109, 111-112, 119-120, 126, 129, 130-131, 132, 133, 134, 144, 159-160, 163-164, 165, 167, 167-168, 171, 172, 175-176; ed-Dârimî, Tahâret 41, Salât 81; el-Buhârî, Vudû 35, 47, 48, Salât 6, 24, Cihâd ve Siyer 89, Meğâzi 76, Libâs 9, Libâs 10; Müslim, Tahâret 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, Salât 105; İbn Mâce, Tahâret 39, 84, 85, 88; Ebû Dâvûd, Tahâret 59, 61, 62; et-Tirmizî, Tahâret 72, 73, 74, 75; en-Nesâî, Tahâret 17, 64, 68, 113, 114, 122, 123.

²²⁵ Ahmed b. Hanbel, XXX, 69-70, 92, 120, 127-128, 139, 169, 170; ed-Dârimî, Salât 88; el-Buhârî, Sifetü's-salâh 71, Deavât 17, Rikâk 22, Kader 11, İ'tisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne 3; Müslim, Mesâcid 137, 138; Ebû Dâvûd, Tefrî'u Ebvâbi'l-Vitr 25; en-Nesâî, Sehv 85, 86.

²²⁶ Ahmed b. Hanbel, XXX, 74-75, 76, 114, 158; el-Buhârî, Kûsûf 1, 15; Müslim, Kûsûf 29.

²²⁷ Ahmed b. Hanbel, XXX, 138, 174, 176; el-Buhârî, Ebvâbu't-teheccüd 6, Tefsîr 275, Rikâk 20; Müslim, Sifetü'l-Kıyâme 79, 80; İbn Mâce, İkâmetü's-Salâh 200; et-Tirmizî, Salât 192; en-Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 17.

²²⁸ Ahmed b. Hanbel, XXX, 71, 142, 173; el-Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 28; et-Tirmizî, Cenâiz 23.

Ehl-i Hakk²³¹, 9. Cenînin (Çocuk Düşürmenin) Diyeti²³², 10. Deccâl²³³, 11. Şehîd Cennetlidir²³⁴, 12. Kıskançlık²³⁵, 13. Hârûn'un (a.s.) Kız Kardeşi²³⁶, 14. Hz. Mûsâ'nın (a.s.) Sorusu²³⁷, 15. Dağlama ve Rukye Yapan²³⁸, 16. Farz Kılınan Yerde Nafile²³⁹, 17. Evleneceği Kadına Bakma²⁴⁰, 18. Cenazenin Neresinde Durmalı, Düşüğe Cenaze Namazı²⁴¹, 19. Def'i Hâcet İçin Uzaklaşma²⁴², 20. Ayakta Bevl²⁴³, 21. Elbiseyi Uzatma²⁴⁴, 22. Ninenin Mirastaki Payı²⁴⁵, 23. Öğle Namazını Geciktirme²⁴⁶, 24. İlk Ka'dede Oturmayan Sehih Secdesi Yapar²⁴⁷, 25. Diyet Âkileye²⁴⁸, 26. Sarımsak Yemek²⁴⁹, 27. Deri Üzerinde Namaz²⁵⁰, 28. Bıyık Kesme²⁵¹, 29. İçki (Hamr) Satan²⁵², 30. Sırât'ta Mümin²⁵³, 31. Mest Hediyesi²⁵⁴, 32. Ölülere Sövmek²⁵⁵, 33. Tabaklanmış

- ²²⁹ Ahmed b. Hanbel, XXX, 71, 121-122, 142, 150, 174-175, 175; el-Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Mukaddime 1, 4; İbn Mâce, Mukaddime 5; et-Tirmizî, İlim 9.
- ²³⁰ Ahmed b. Hanbel, XXX, 79, 115, 126-127, 127-128, 168, 169, 170; ed-Dârimî, Rikâk 38; el-Buhârî, el-İstikrâz ve Edâu'd-deyn 19, Zekât 52, Edeb 6, Rikâk 22, İ'tisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne 3; Müslim, Akdiye 12, 13, 14.
- ²³¹ Ahmed b. Hanbel, XXX, 63, 103, 142-143; ed-Dârimî, Cihâd 39; el-Buhârî, Menâkıb 28, İ'tisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne 10, Tevhîd 29; Müslim, İmâre 171.
- ²³² Ahmed b. Hanbel, XXX, 64, 68, 76-77, 81-82, 82-83, 113-114, 153; ed-Dârimî, Mukaddime 54, Diyât, 20; el-Buhârî, Diyât 24, İ'tisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne 13; Müslim, Kasâme 37, 38, 39; İbn Mâce, Diyât 11; Ebû Dâvûd, Diyât 21; et-Tirmizî, Diyât, 15; en-Nesâî, Kasâme 38, 39.
- ²³³ Ahmed b. Hanbel, XXX, 88-89, 104, 143; el-Buhârî, Fiten 24; Müslim, Âdâb 32, Fiten 114, 115; İbn Mâce, Fiten 33.
- ²³⁴ el-Buhârî, Tevhîd 46.
- ²³⁵ Ahmed b. Hanbel, XXX, 104-105, 106; ed-Dârimî, Nikâh 37; el-Buhârî, Nikâh 106, Muhâribîn 26, Tevhîd 20; Müslim, Li'ân 17.
- ²³⁶ Ahmed b. Hanbel, XXX, 141; Müslim, Âdâb 9; et-Tirmizî, Tefsîr 20.
- ²³⁷ Müslim, İmân 312, 313; et-Tirmizî, Tefsîr 33.
- ²³⁸ Ahmed b. Hanbel, XXX, 116, 140, 157, 160; İbn Mâce, Tıbb 23; et-Tirmizî, Tıbb 14.
- ²³⁹ İbn Mâce, İkâmetü's-Salâh 203; Ebû Dâvûd, Salât 73.
- ²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, XXX, 66, 88; ed-Dârimî, Nikâh 5; İbn Mâce, Nikâh 9; et-Tirmizî, Nikâh 5; en-Nesâî, Nikâh 17.
- ²⁴¹ Ahmed b. Hanbel, XXX, 96-97, 110, 117-118, 148; İbn Mâce, Cenâiz 26; Ebû Dâvûd, Cenâiz 49; et-Tirmizî, Cenâiz 42; en-Nesâî, Cenâiz 55, 56, 59.
- ²⁴² Ahmed b. Hanbel, XXX, 107; ed-Dârimî, Tahâret 4; İbn Mâce, Tahâret 22; Ebû Dâvûd, Tahâret, 1; et-Tirmizî, Tahâret 16.
- ²⁴³ Ahmed b. Hanbel, XXX, 83; İbn Mâce, Tahâret 13.
- ²⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, XXX, 84, 124, 125, 155-156; İbn Mâce, Libâs 7.
- ²⁴⁵ el-Muvatta, Ferâiz 4; ed-Dârimî, Ferâiz 19; İbn Mâce, Ferâiz 4; Ebû Dâvûd, Ferâiz 5; et-Tirmizî, Ferâiz 10.
- ²⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, XXX, 122-123; İbn Mâce, Salât 4.
- ²⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, XXX, 100, 109-110, 156-157, 161, 162, 168-169; ed-Dârimî, Salât 175; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 131; Ebû Dâvûd, Tefrî'u Ebvâbi'r-Rukû' 52; et-Tirmizî, Salât 157.
- ²⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, XXX, 76-77, 81-82, 82-83; ed-Dârimî, Diyât 20; İbn Mâce, Diyât 7; Ebû Dâvûd, Diyât 21; et-Tirmizî, Diyât 15; en-Nesâî, Kasâme 39.
- ²⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, XXX, 112-113, 143-144; Ebû Dâvûd, Et'ime 41.
- ²⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, XXX, 165-166; Ebû Dâvûd, Salât 92.
- ²⁵¹ Ahmed b. Hanbel, XXX, 151, 172-173; Ebû Dâvûd, Tahâret 74.
- ²⁵² Ahmed b. Hanbel, XXX, 154; ed-Dârimî, Eşribe 9; Ebû Dâvûd, Ebvâbu'l-İcâre, 30.
- ²⁵³ et-Tirmizî, Sifetü'l-Kiyâme 9.
- ²⁵⁴ et-Tirmizî, Libâs 30.
- ²⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, XXX, 149, 149-150, 150; et-Tirmizî, Birr ve Sila 51.

Deri Temizdir²⁵⁶, 34. Müsle Yapmak²⁵⁷, 35. Cenaze Yıkayan Gusletsin²⁵⁸, 36. Fitneler²⁵⁹, 37. Yemekten Sonra Abdest²⁶⁰, 38. Müşriklerin Malını Red²⁶¹.

2.2. Rivayetlerine Dair Genel Bir Değerlendirme

Rivayetlerinin, tek tek sıhhat ve muhteva değerlendirmesi çalışmanın sınırlarını aşacağı için, burada sadece ana hatlarıyla elde edilen malumat verilecektir. Yapılan *tahrîc* ile kısmen de olsa rivayetlerin *sıhhat* ve *itibarı* sağlanmış olsa gerektir²⁶². Zira malumdur ki bir hadisin bir başka musannif/müellif tarafından kitabına alınmış olması rivayeti (en azından muhtevasını) teyid ediyor demektir.

Muğîre b. Şu'be'nin, çok farklı mevzulara dair Rasûlullâh'tan nakettiği rivayetleri genel itibari ile tedkik edilecek olursa, şu bilgiler elde edilmektedir:

- Rasûlullâh (s.a.s.) mest giymiş ve mestler üzerine mesh ederek abdest almıştır.
- Abdest alırken suyu dökmesi için bir başkasından yardım alınabilir.
- İmam geç kaldığı zaman (vakit darlıyorsa), cemaatten bir başkası ona vekâleten imâmete geçebilir.
- Rasûlullâh (s.a.s.), Hz. Ebû Bekr'den (r.a.) başka, Abdurrahmân b. Avf'ın (r.a.) da arkasında namaz kılmıştır.
- Namazların müstehab/sünnet vakitlerde kılınması teşvik edilmiştir.
- Rasûlullâh (s.a.s.), namazlardan (farz) sonra bazı dualar etmiştir.
- Rasûlullâh (s.a.s.), küsûf (güneş tutulması) namazı kıl(dır)mış ve kılmayı emretmiş, onun yolundan giden sahâbe-i kirâm da kıl(dır)mıştır.
- Güneş ve Ay, Allah'ın (c.c.) birer âyetidir, hiç biri bir kimsenin ölümü sebebiyle tutulmaz.
- Rasûlullâh (s.a.s.), dünyada iken Allah'ın izni ve lütfuyla cennet ve cehennem ve ikisinin ehlini görmüştür.
- Hayvanlara karşı da merhametli olunmalıdır, aksi halde cehennem azabına dâcâr olunur.
- Rasûlullâh (s.a.s.), teheccüd namazında büyük ısrar göstermiş ve bunu Rabb'ine karşı bir şükür vesilesi/vecîbesi saymıştır.

²⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, XXX, 163-164.

²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, XXX, 86.

²⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, XXX, 78.

²⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, XXX, 162-163.

²⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, XXX, 158-159.

²⁶¹ Ahmed b. Hanbel, XXX, 87.

²⁶² Bkz. Tablo 2.

- Cenazenin ardından seslice ağlanılırsa ve bu cahiliye âdetlerindeki gibi ölünün vasiyeti ile (kibir ve gösteriş olsun diye) ise o ölüye azap olunur²⁶³.
- Rasûlullâh (s.a.s.) adına hadis uydurmanın cezası cehennemdir.
- Allah (c.c.), ana-babaya isyanı, bir cahiliye âdeti olan kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi ve haksızlığı kesinkes haram kılmıştır. Dedikodu, gereksiz çokça soru sormak ve malı israf etmekten de asla razı değildir.
- Ümmet-i Muhammed'den bir tâife, kıyamete dek hakk/istikamet üzere olmaya devam edecektir.
- Çocuk düşürmenin de bir diyeti/cezası vardır ki bu da erkek yahut kadın bir köle azat etmektir.
- Kıyamete yakın zuhûr edecek olan Deccâl'in istidrâc kabilinden bazı olağan üstü halleri olacaktır. Fakat müminler ona kanmayarak, kendilerini ondan koruyabileceklerdir.
- Allah yolunda öldürülen kimseler (şehitler) cennetlidir.
- Namusunu kıskanmak övülmüştür. Hatta bunda aşırılık da makbuldür. Bu sebeplerdir ki Allah (c.c.) açık ve gizli her türlü çirkinliği yasaklamış ve bunun için peygamberler göndermiştir.
- Tevbe edilmeye ve övgüye lâyık olan Allah'tır.
- Allah (c.c.), iman ehl-i olan en günahkâr kulu için dahi cennette nice büyük nimetler hazırlamıştır. En üstün kulları için de bilinemeyecek birçok nimet ve ihsanı vardır.
- Dağlama ve (kâhin ve falcılar gibi) rukye yapan Allah'a tevekkülü terk etmiştir²⁶⁴.
- Farz kılınan yerde nafîle namaz kılınmamalıdır ki diğer (yeni) mekân da bize şâhit olsun.
- Bir kimse, evlenme niyetinde olduğu hanıma bakabilir. Bu şekilde birbirini görüp beğenerek yapılan evlilik daha sıhhatli olur.
- Binekli kimse cenazenin arkasından gelir, yürüyenler ise biraz sağ ya da solundan önünde ilerler.

²⁶³ Bkz., et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, tahk.: Muhammed Zühri en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câde'l-Hakk, Âlemu'l-Kütüb, ysz. 1414/1994, IV, 291-295; Ayrıca bu mevzudaki rivayetlerin eleştirisi ve değerlendirilmesi için bkz., ez-Zerkeşi, Bedruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Bahâdır, *Hiz. Âişe'nin Sahâbeye Yönelttiği Eleştiriler (el-İcâbe Li-İrâdi Mâ'stedraketu Âişe Alâ's-Sahâbe)*, çev.: Bünyamin Erul, Otto Yay., Ankara 2012, s. 38-41; Özsoy, s. 230-234.

²⁶⁴ Yavuz Köktaş, *Günümüz Hadis Tartışmaları*, İFAV Yay., İstanbul 2012, s. 433-434.

- Düşük (çocuk) için de cenaze namazı kılınır ve ailesine rahmet ve mağfiretle dua edilir²⁶⁵.
- Def-i hacet için uzaklaşmak (başkalarının göremeyeceği bir yer bulmak) sünnettir.
- Rasûlullâh (s.a.s.) ayakta da bevl etmiştir²⁶⁶.
- Elbiseyi uzatıp, eteklerini yahut paçalarını yere sürmek yasaklanmıştır. Allah (c.c.) böyle yapan kimseleri sevmez.
- Ninenin mirastaki payı altıda birdir. Bu, sünnet ile sabittir.
- Yaz mevsiminin sıcak günlerinde, öğle namazı biraz geciktirilebilir.
- Namaz esnasında, unutarak ilk ka'dede oturmaman şayet artık kıyama varmış ise tekrar oturmaz ve namaz sonunda sehiv secdesi yapar.
- Diyet âkileye aittir.
- Sarımsak ve soğan gibi rahatsızlık verici bitkileri yiyen kimse, kokusu kendinden gidene dek mescitlere gelip başkalarını rahatsız etmemelidir.
- Rasûlullâh (s.a.s.), tabaklanmış deri üzerinde namaz kılmıştır.
- Uzayan bıyıklar kesmek ve düzeltmek gerekir.
- İçki satan kimse, domuz eti satan gibidir.
- Müminlerin Sırât Köprüsün'den geçerkenki alâmetleri, Allah'tan korkup yardım dilemesidir.
- Rasûlullâh (s.a.s.) ölülere sövmeyi yasaklamış ve bunun dirileri de rahatsız edeceğini haber vermiştir.
- Tabaklanan her deri temizdir.
- Ashâb-ı kirâm, erkeğiyle hanımıyla, Rasûlullâh'a (s.a.s.) gönülden bağlanmıştır, onun için her şeylerini fedâya hazırdılar.
- Gayrimüslim de olsa, ölüye yapılacak her türlü işkence yasaklanmıştır.
- Cenaze yıkayan kimse, gusletmelidir²⁶⁷.
- Rasûlullâh (s.a.s.), Rabb'inin kendisine bildirmesi ile kıyamete kadar vukû bulacak olan hâdiseleri (genel olarak) ashâba haber vermiş, onlardan da bunları belleyenler olmuştur.
- Ateşte kızartılmış et yedikten sonra abdest almak gerekmez.

²⁶⁵ Bu mevzudaki rivayetlerin eleştirisi ve değerlendirilmesi için bkz., et-Tahâvî, I, 507-509.

²⁶⁶ Bu mevzudaki rivayetlerin eleştirisi ve değerlendirilmesi için bkz., et-Tahâvî, IV, 267-268; ez-Zerkeşî, s. 53-55; Özsoy, s. 303-307; Köktaş, s. 55.

²⁶⁷ Bu mevzudaki rivayetlerin eleştirisi ve değerlendirilmesi için bkz., ez-Zerkeşî, s. 115; Özsoy, s. 324-330.

·Bir mal/eşya haksızlıkla elde edilmişse, gayrimüslim malı da olsa kabul olunmaz/helal olmaz.

Rivayetlerinin bazıları hakkında, yanlış ve eksik anlaşılardan kaynaklanan kusurlar olduğuna dair itirazlar olmakla birlikte, umumu için bir müşkil söz konusu değildir.

Bunlardan, "mestler üzerine mesh"e dair olanı ayrı bir önem arz etmektedir. Öyle ki mesele, itikad kitaplarında yer alacak kadar mühim bir esas olmuştur²⁶⁸. Ehl-i Sünnet-Şîa (İmâmiye/Caferiyye) ihtilâf noktalarından biri de meshin mestler üzerine mi yoksa çıplak ayak üzerine mi yapılacağıdır²⁶⁹. Ehl-i Sünnet âlimlerince, mesh ancak mestler üzerine yapılır. Zira bu hususta birçok sahâbîden gelen rivayetler, tevâtür derecesine varmıştır²⁷⁰. İşte bu sahâbîlerden biri de Muğire b. Şu'be'dir. Kendisinden de bu rivayet yaklaşık altmış tarîkten noklolanmıştır²⁷¹. Her ne kadar Muğire'nin bu hadîsi, rivayet etmesinin sebebinin tesbit edemesek de böyle bir mevzuda rivayetinin olması önemlidir.

Merak edilebilecek bir husus da Hz. Muâviye'nin, "Rasûlullâh'tan (s.a.s.) dinlediğin (bir) hadisi bana yaz."²⁷² diye Muğire b. Şu'be'ye mektup yollanmış olmasıdır. Hz. Muâviye, böyle bir talepte bulunurken gerçekten Rasûlullâh'tan gelecek bilmediği bir bilgi mi beklemektedir yoksa bununla Muğire'yi imtihan etmek yahut ona bir îmâda mı bulunmak istemişti? Bu hususa dair, kaynaklarda bir bilgiye rastlayamamış olmakla birlikte, Hz. Muâviye'nin bunu istişâre kabilinden, hem kendi malumatını hem de Muğire'ninkini yoklamak, eksik yahut hatalı bilgi varsa da tashîh etmek gayesiyle yaptığı, yorumu²⁷³ söylenebilir.

Muğire b. Şu'be'nin zekâsı gibi öğrenmeye olan arzu ve merakı da dikkat çekicidir. Deccâl hakkında Rasûlullâh'a çokça soru sorması hatta kendi ağzından: "Hiç kimse benim, Nebiyyullâh'a (s.a.s.) Deccâl hakkında sorduğum kadar sormamıştır."²⁷⁴ deyişi bu merakını ortaya koymaktadır.

Yine kendisinin, "cenînin diyeti" ve "ninenin mirastaki payı" meselelerindeki (Rasûlullâh'ın vermiş olduğu hükme) şahitlikleri de oldukça

²⁶⁸ Bkz. el-Meydânî, Abdülğaniye el-Ğuneymî el-Hanefî, *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, tahk.: Abdüsselâm b. Abdilhâdî Şennâr, Dâru'bnî Abdilhâdî-Dâru'l-Beyrûtî, ysz. 1425/2005, s. 129. Hatta meselenin ehemmiyetine binaen bu hususta müstakil eserler de telif edilmiştir: İbn Hacer el-Askalânî, *Hadîsü'l-mesh ale'l-huffeyn*; Kemâlpaşazâde, *Risâle fi tahkîki'l-mesh ale'l-huffeyn*; Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi, *Risâle fi'l-mesh ale'l-huffeyn*; Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi, *Risâle fi cevâzi'l-mesh ale'l-huffeyn*; Ebussuûd Efendi, *Hasmü'l-hilâf fi'l-mesh ale'l-hifâf*; Sahaflar Şeyhîzâde Esad Efendi, *Mesh-i Riçl ve Mesh-i Huff* (Bkz. Erdoğan, Mehmet, "Mesh", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2004, XXIX, 302-303).

²⁶⁹ Bkz. Erdoğan, XXIX, 302.

²⁷⁰ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî el-Kurtubî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd*, Thk. Mustafâ b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdulkerîm el-Bekrî, Vizâretü Umûmi'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Mağrib 1387, XI, 137-138; el-Meydânî, *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, s. 129. İlgili yerde, Hasan el-Basrî, Ahmed b. Hanbel, İmam Kerhî, İmam Ebû Hanîfe'den mevzuya dair pek mühim kaviller vardır.

²⁷¹ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, XI, 127.

²⁷² Hadisin kaynakları için bkz. 613 nolu dn..

²⁷³ Bkz. Yılmaz, s. 94.

²⁷⁴ Rivayetinin kaynakları için bkz. 623 nolu dn..

önemlidir. Zira bu iki meselenin hükmü, diğer şahitlerin yanında Muğîre b. Şu'be'nin (r.a.) şehâdeti ile sabit olmuştur. Bu da onun Rasûlullâh'a mülazemetinin bir semeresi olsa gerektir.

Son olarak, birçok idarî vazifede bulunmuş olmasına rağmen kendisinden çokça rivayet gelmiş olması, siyasî kişiliğinin yanında ilmî şahsiyetinin sönük kalmadığını göstermektedir. Dolayısıyla şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Muğîre b. Şu'be İslâm tarihinin olduğu kadar hadîs ilminin de önemli isimlerindedir.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm'den sonra dinimizin ikinci kaynağı olan sünnetin/hadislerin sonraki nesillere aktarılmasında, sünnetin ilk muhatapları olan *sahâbe-i kirâmın* rolü ve önemi büyüktür. Bu üstün ve ağır vazifenin şuurunda olan *ashâb*, Rasûlullâh'ın (s.a.s.) her türlü söz, fiil ve davranışını sonrakilere aktarmak hususunda büyük bir gayret içerisinde olmuştur.

"Muğîre b. Şu'be'nin Hadis Rivayetindeki Yeri" isimli bu çalışmada *ashâbın* ve İslâm tarihinin önde gelen simalarından Muğîre b. Şu'be'nin (r.a.) hayatı ve *Kütüb-i Tis'a*'daki rivayetleri genel hatlarıyla incelenmiştir.

Hicretten yaklaşık yirmi sene önce dünyaya gelen Muğîre b. Şu'be, Hudeybiye Sulhü'nden az bir zaman evvel İslâm'a girmiş ve İslâmiyet'in yayılmasına vesîle olan fetihlerin hepsinde yer almıştır. Asr-ı Saâdet, Hulefâ-yı Râşidîn ve Hz. Muâviye devirlerinde birçok idarî vazîfede bulunmuştur. Bir devlet adamı olarak hakkında kayda değer pek çok rivâyet vardır. Umumî olarak fitne ve kargaşadan uzak kalmasına rağmen, parlak zekâsı ve tedbîr ehli oluşuyla hâdiselere tamamıyla bîgâne kalmamıştır.

Bu ve diğer bazı sebeplerle hakkında; haksız kazanç elde ettiği, canını kurtarmak için/mecbûren müslüman olduğu, Rasûlullâh adına hadis uydurduğuna dair bazı iddialar ortaya atılmıştır. Çalışmamızda bahsolunduğu üzere, aleyhindeki bu iddialar, tamamen asılsızdır ve şahsını karalamaya yöneliktir. Bunlardan başka bir de zina ettiği iddiası vardır ki delillerden hareketle bu hususta kesin bir hüküm vermek yerine tevakkufun daha salim bir yol olduğu kanaatindeyiz.

Kendisinin hadis ilmindeki yerine dair ise; kâfi denilebilecek dercede hadis/sünnet bilgisine sahip olan Muğîre b. Şu'be'nin Rasûlullâh'tan nakletmiş olduğu 282 rivayetin tahrîci yapılarak, rivayetler *Kütüb-i Tis'a*'daki mevcut tasnîfinden ayrı olarak yeni başlıklar altında derlenmiştir. İbadetten siyere, giyim kuşamdan tıbbâ, gaybî haberlerden ictimâî meselelere dair 45 ayrı konuda yer verilen rivayetleri, daha umûmî olarak yeniden ele alınmıştır. Fakat çalışmanın sınırlarını aşacağı için rivayetlerin sıhhat ve muhtevâ değerlendirilmesine girilmemiştir.

Yine kendisinin bu rivayetlerini bizlere ulaştıran ravileri (tâbiûn) de incelenmiş ve hepsinin güvenilir raviler olduğu; ancak bunlardan çok azının, teknik anlamda eksik bazı vasıflarının olduğu görülmüştür.

Diğer yandan sahâbilerin Rasûlullâh'a ve onun sünnetine verdikleri kıymet yakînen müşâhede edilmiş ve sünnetin bağlayıcı/otoriter hususiyeti tekrar hatırlanmıştır.

Ekler

Tablo 1

Muğîre b. Şu'be'nin *Kütüb-i Tis'a*'daki Ravîleri ve Rivayet Sayıları

	Buhârî	Müslim	İbn Mâce	Ebü Dâvûd	Tirmizî	Nesâî	Muvatta	hed b. Har	Dârimî	
1. Abbâd b. Ziyâd								2		2
2. Abdurrahmân b. Ebî Nu'm				1				2		3
3. Abdülmelik b. Umeyr								1		1
4. Akkâr b. Muğîre			1		1			4	1	7
5. Ali b. Rabî'a	1	2			1			3		7
6. Alkame b. Vâil		1			1			1		3
7. Amr b. Vehb						1		4	1	6
8. Atâ el-Horâsânî			1	1						2
9. Bekr b. Abdillâh el-Müzenî			1		1	1		3	1	7
10. Cübeyr b. Hayye	1		1	1	1	3		3		10
11. Ebû Bürde				1				2		3
12. Ebû Ebî Avn				1				1		2
13. Ebû Seleme			1	1	1	1		1	1	6
14. Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a.)								1		1
15. Ebû Vâil			1					1		2
16. Ebu'd-Duhâ								1		1
17. Ebu's-Sâib								1		1
18. Enes b. Mâlik (r.a.)			1							1
19. Esved b. Hilâl		1								1
20. Hamza b. Muğîre		2	1	1	1	3		4	2	214
21. Husayn b. Kabîsa			1					1		2
22. Husayn b. Ukbe								3		3
23. Hüzeyl b. Şurahbîl			1	1	1			1		4
24. İbn Sîrîn								1		1
25. Kabîsa b. Burme								1		1
26. Kabîsa b. Câbir								1		1
27. Kabîsa b. Züeyb			1	1	2		1			5
28. Kays b. Ebî Hâzim	4	4	3	1				10	1	23
29. Mesrûk b. el-Ecde'	4	2	1			1		1		9
30. Meymûn b. Ebî Şebîb		1	1		1			3		6
31. Misver b. Mahreme (r.a.)		1	1	1				1		4
32. Muğîre b. Abdillâh				1				2		3
33. Muhammed b. Amr								1		1
34. Muhammed b. Ka'b								1		1
35. Nu'mân b. Sa'd					1					1
36. Süveyd b. Serhân								1		1
37. (Âmir) eş-Şa'bî		2			3			5		10
38. Ubeyd b. Nudayle		2	1	1	1	6		4	1	16
39. Urve b. Muğîre	5	5	1	3	1	3		9	3	30
40. Urve b. ez-Zübeyr	3			2	1			4		10
41. Verrâd	11	6	1	2	1	3		14	3	41
42. Ziyâd b. Cübeyr			1					1		2
43. Ziyâd b. Ebîhi							1			1
44. Ziyâd b. İläka	5	3	1	1	3	1		10	1	25
45. (İbn Şihâb) ez-Zührî									1	1
46. Zürrâe b. Evfâ				1						1
	34	32	22	22	22	23	2	109	16	282

Tablo 2

Muğire b. Şu'be'nin *Kütüb-i Tis'a*'daki Rivayetlerinin *Kitâblara* Göre Dağılımı

	Buhârî	Müslim	İbn Mâce	Ebû Dâvûd	Tirmizî	Nesâî	Muvatta	hed b. Har	Dârimî		
1.	Âdâb	2								2	
2.	Akdiye	3								3	
3.	Birr ve Sıla				1					1	
4.	Buyû'			1						1	
5.	Cenâiz	1	1	2	1	1	3			9	
6.	Cihâd ve Siyer	1							1	2	
7.	De'avât	1								1	
8.	Diyât	2		2	3	1			1	9	
9.	Ebvâbu't-Teheccüd	1								1	
10.	Edeb	1								1	
11.	Eşribe								1	1	
12.	Et'ime			1						1	
13.	Ferâiz		1	1	2		1		1	6	
14.	Fiten	1	2	1						4	
15.	İkâmetüs'-Salâh			4						4	
16.	İlim				1					1	
17.	İmân		2							2	
18.	İmâre		1							1	
19.	İstkrâz ve Edâu'd-Deyn	1								1	
20.	İ'tisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne	3								3	
21.	Kader	1								1	
22.	Kasâme		3			6				9	
23.	Kıyâmu'l-Leyl					1				245	
24.	Küsûf	2	1							3	
25.	Libâs	2		1	2					5	
26.	Meğâzî	1								1	
27.	Menâkıb	1								1	
28.	Mesâcid		2							2	
29.	Muhâribîn	1								1	
30.	Mukaddime		2	1					1	4	
31.	Nikâh	1		2	1	1			2	7	
32.	Rikâk	2							1	3	
33.	Salât	2	1	1	2	4			5	15	
34.	Sehv					3				3	
35.	Sifetü'l-Kıyâme		2		1					3	
36.	Sifetü's-Salâh	1								1	
37.	T. E. Rukû' ve Sücûd			2						2	
38.	T. Ebvâbi'l-Vitr			1						1	
39.	Tahâret		9	6	10	5	9	1	3	43	
40.	Talâk (Li'ân)		1							1	
41.	Tefsîr	1			2					3	
42.	Tevhîd	3								3	
43.	Tıbb			1	1					2	
44.	Vuzû	3								3	
45.	Zekât	1								1	
		34	32	22	22	22	23	2	109	16	282

Kaynakça

- Acâc, Muhammed el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, Dâru'l-Minâra, Cidde 1417/1997.
- _____, *Sünnetin Tesbiti*, çev.: Mehmet Aydemir, Yeni Akademi Yayınları, İzmir 2005.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, tahk.: Şu'ayb el-Arnaûd ve ark., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1421/2001.
- Ali b. Sultân el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh*, tahk.: eş-Şeyh Cemâl İtânî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1428/2007.
- Apaydın, H. Yunus, "Humus", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998.
- Arpaçukuru, Osman, *Sahabe Dönemi Hadis Rivayetinde Tesebbüt İklal ve İksar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜSBE, İstanbul 2006.
- Âşikkutlu, Emin, *Ricâl İlmine Giriş*, İFAV Yay., İstanbul 2007.
- Avcı, Casim, "Hilâfet", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998.
- Aycan, İrfan, "Muğîre b. Şu'be", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2005.
- _____, "Ziyâd b. Ebîh", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul 2009.
- Aydınlı-Çakan, Abdullah-İsmail L., "Aşere-i Mübeşşere", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2008.
- Bakan, Tevhit, *Ashâbın Adâleti*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum 1993.
- Baktır, Mustafa, "Suffe", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2009.
- Baltacı, Ayşe Sümeyye, *Muğîre b. Şu'be'nin İslâm Tarihindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Konya 1997.
- el-Beğavî, Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdilazîz, *Mu'cemu's-Sahâbe*, tahk.: Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Cekenî, Mektebetü Dâri'l-Beyân, Küveyt 1421/2000.
- el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşrâf*, tahk.: Süheyl Zekkâr ve Riyâd ez-Ziriklî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1417/1996.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, tahk.: Muhammed Zühayr b. Nâsru'n-Nâsır, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut 1422/2001.
- _____, *et-Târîhu'l-Kebîr*, tahk.: Ubeyd b. Fîrûz-Umeyr b. Abdirrahmân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz..

Bulut, Mehmet, "İsmet", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usûlü*, İFAV Yay., İstanbul 2010.

_____, *Anahatlarıyla Hadis*, Ensar Yay., İstanbul 2012.

Çubukçu, Asri, "Ebû Bekre", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1994.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrrahmân, *Müsnedü'd-Dârimî (el-Ma'rûf bi Süneni'd-Dârimî)*, tahk.: Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğnî, Riyâd 1412/2000.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'aş es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Nşr. İzzet Ubeyd ed-De'âsî-Ali es-Seyyid, Dâru'l-Hadîs, Beyrut 1389/1970.

Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-Esbehânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, tahk.: Âdil b. Yûsuf el-Azâzî, Dâru'l-Vatan, Riyad 1419/1998.

Efendioğlu, Mehmet, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, İFAV Yay., İstanbul 2011.

_____, "Sahâbe", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2008.

Erdoğan, Mehmet, "Mesh", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2004.

Güç, Ahmet, "Put", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007.

Görmez, Mehmet, *Hadis İlminin Temel Meseleleri*, Otto Yay., Ankara 2014.

Haner, Rasim ve ark., *Kadın ve Aile İlmilahi*, Işık Yay., İzmir 2014.

el-Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit, *el-Kifâye fî Ma'rifeti Usûli İlmî'r-Rivâye*, tahk.: Mâhir Yâsîn el-Fahl, Dâru'bni'l-Cevzî, ysz. 1432/2011.

_____, *Şerafu Ashâbi'l-Hadîs*, tahk.: Ebû Abdillâh ed-Dânî İbn Münîr Âli i Zehvî, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1423/2003.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî el-Kurtubî, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, tahk.: Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru'l-Cil, Beyrut 1412/1992.

_____, *et-Temhîd limâ fî'l-Muvatta' mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd*, tahk.: Mustafâ b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdulkerîm el-Bekrî, Vizâratü Umûmi'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Mağrib 1387.

İbn Ebi'l-Hadîd, Ebû Hâmid b. Hibetullâh b. Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, Beyrut 1409/1989.

İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, tahk.: Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Mu'avvîd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995.

_____, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Nşr. Matbaatü Dâirati'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, Hindistan 1326.

_____, *Takrîbu't-Tehzîb*, tahk.: Muhammed Avvâme, Dâru'l-Minhâc, ysz. 1430/2009.

İbn Hazm el-Kurtubî, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî,

Esmâü's-Sahâbeti'r-Ruvât, tahk.: Seyyid Kisrevî Hasan, Beyrut 1412/1992.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvînî, *Sünen*, tahk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul tsz..

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, tahk.: Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Telkîhu Fuhûmi Ehli'l-Eser fi Uyûni't-Târîhi ve's-Siyer*, Kahire tsz..

İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1409/1989.

_____, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrut 1965.

İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osmân b. Abdirrahmân eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadîs*, tahk.: Nûruddîn İtr, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1998.

Kallek, Cengiz, "Fukahâ-i Seb'a", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1996.

Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Ehl-i Sünnet'te Kur'an Tasavvuru*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2013.

Koçyiğit, Talât, *Hadis Tarihi*, TDV Yay., Ankara 2003.

Köktaş, Yavuz, *Günümüz Hadîs Tartışmaları*, İFAV Yay., İstanbul 2012.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, tahk.: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabî, Kâhire tsz..

el-Mâmekânî, Abdullah, *Tenkîhu'l-Mekâl fi İlmi'r-Ricâl*, Matbaatü'l-Merîdûte, en-Necefü'l-Eşref 1350-52/1933-95.

el-Meydânî, Abdulğaniy el-Ğuneymî el-Hanefî, *Şerhu'l-Akâdeti't-Tahâviyye*, tahk.: Abdüsselâm b. Abdilhâdî Şennâr, Dâru'bni Abdilhâdî-Dâru'l-Beyrûtî, ysz. 1425/2005.

el-Mizzî, Cemâlüddîn Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, tahk.: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1400/1980.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb, *el-Müctebâ Mine's-Sünen*, tahk.: Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Haleb 1986.

Osmânî, Muhammed Takî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, çev.: Mehmet Özşenel, Işık Akademi Yayınları, İzmir 2007.

Özsoy, Abdulvahap, *Hadis Tenkidi Sahâbe ve Tâbiûn Dönemi*, Beka Yay., İstanbul 2016.

_____, "Ebû Hureyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış", *AÜİFD*, sayı: 41 (Haziran 2014), s. 239-255.

Polat, Salahattin, *Hadis Araştırmaları*, İnsan Yay., İstanbul 2011.

es-Sehârenfûrî, Halîl Ahmed, *Bezlü'l-Mechûd fî Halli Süneni Ebî Dâvûd*, (Muhammed Zekeriyâ el-Kandehlevî'nin ta'likâtıyla birlikte), Nşr. Takiyyüddîn en-Nedvî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1428/2006.

et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, tahk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Dâru Seveydan, Beyrut 1967.

et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, tahk.: Muhammed Zührî en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câde'l-Hakk, Âlemu'l-Kütüb, ysz. 1414/1994.

et-Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud b. el-Cârûd, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, tahk.: Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, Hicr lî't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Ysz. 1999.

et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen*, tahk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988.

Yatkın, Nihat, *Abdullah İbn Abbâs ve Hadis İlmindeki Yeri*, Yayınevi Yay., Ankara 2012.

Yılmaz, Melek, *Muğîre b. Şu'be (Hayatı-Şahsiyeti-Devlet Adamlığı)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), UÜSBE, Bursa 2005.

Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul 2011.

ez-Zehabî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, tahk.: Şu'ayb el-Arnaûd Riyâsetinde Heyet, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405/1985.

_____, *el-Kâşif fî Ma'rifeti Men Lehû Rivâyetün fî'l-Kütübi's-Sitte* (Burhânüddîn Ebu'l-Vefâ İbrâhîm b. Muhammed Sibt İbnü'l-Acemî el-Halebî'nin Hâşiyesi ile birlikte), tahk.: Muhammed Avvâme-Ahmed Muhammed Nemir el-Hatîb, Dâru'l-Yüsr, ysz. 1430/2009.

ez-Zerkeşî, Bedruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Bahâdır, Hz. Âişe'nin Sahâbeye Yönelttiği Eleştiriler (*el-İcâbe Li-İrâdi Mâ'stedrakethu Âişe Alâ's-Sahâbe*), çev.: Bünyamin Erul, Otto Yay., Ankara 2012.